

Program for Byplanmødet

Demokrati og byplanlægning

Hvem sætter dagsordenen?
5.-6. oktober 2023

Side 19

TEMA: DEN TÆTTE BY

Byfortætning og byspredning følges ad

Side 16

Om tæthedssirritationer – når byen bliver fortættet og forfladiget

Side 23

Odense: Klima og kvalitet i bybusiness og byfortætning

Side 26

Copenhagen
Islands

Side 12

Discountbutikken
som centerbyernes
omdrejningspunkt?

Side 32

Myter og realiteter om
flyttemotiver, bolig- og
bosætningspræferencer

Side 34

Nye perspektiver
på sted

Side 36

I dette nummer

Leder: For tæt

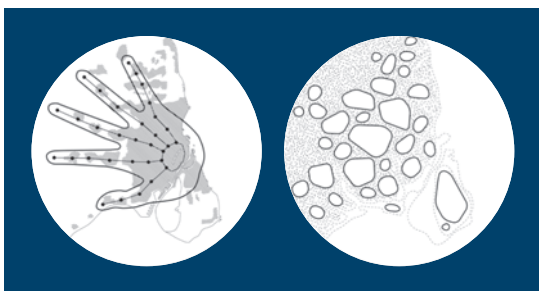
Af Tina Saaby, direktør for Dansk Byplanlaboratorium

5

Nyt fra netværket

6

12

Copenhagen Islands

Af Partner, kreativ direktør Rikke Juul Gram, Schønherr A/S "Coastal Imaginaries" er navnet på den danske Pavillon på Arkitekturbienalen i Venedig, hvor blandt andet landskabsvirksomheden Schønherr har bidraget med en ny strategi for hovedstaden 'Copenhagen Islands'. Læs partner i Schønherr Rikke Juul Grams del af åbningstalen.

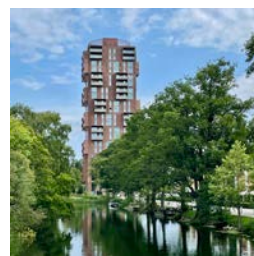

14

Sydhavnen har fået nyt trækplaster

I Sydhavnen har man slået to fluer med et smæk og skabt et helt nyt byrum i forbindelse med skybrudssikring. En ny sti snor sig mellem de gamle træer, der har fået selskab af bænke og en cirkelbro foran kulturhuset Karens Minde.

Tema: Den tætte by

16

Byfortætning og byspredning følges ad

Af lektor Christian Fertner og professor Gertrud Jørgensen, Københavns Universitet og Ph.d. i strategisk byudvikling Søren Smidt-Jensen, Smith Innovation

I danske byer – store som små – fortættes der på livet løs. Alligevel er arealet per person kun faldet markant i fem kommuner siden 2012, syv kommuner har en næsten neutral udvikling, mens resten af kommunerne har fået et større arealforbrug per person. Der sker altså ingen fortætning på nationalt niveau – lokal fortætning opvejes af nye tomme arealer, nyudlæg på bar mark og større boliger.

Program: Byplanmødet 2023

19

Om tæthedsirritationer – når byen bliver fortættet og forfladiget

23

Af Knud Aarup Kappel, arkitekt MAA, studielektor ved Det Kgl. Akademi

Simpel tæthed opstår, når Excel-regnearkets fokus på maksimale bebyggelsesprocenter og jagt på økonomisk profit definerer udviklingen – fremfor en arkitekt? I modstykket den ekstraordinære tæthed ligger en opmærksomhed på de værdier, der ikke står i regnearket, men taler til vores sanser. Den gode by ligger i spændet mellem simpel tæthed og ekstraordinær tæthed.

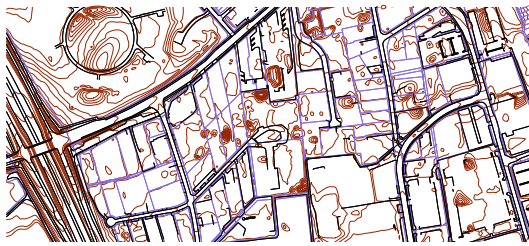

Klima og kvalitet – i bybusiness og byfortætning

Af afdelingschef for Byudvikling Anette Kold, Odense Kommune

Kommuner bygger ikke by alene – det gør de sammen med bygherrer. Derfor er det væsentligt at tale sammen om gensidig værdiskabelse. Både for dem, der lever af det og for dem, der skal leve med det. Vi har brug for hinandens ambitioner. Bygherrer skal med kommunens ambitioner kunne se ind i investeringssikkerhed og afkast. Kommunen skal med bygherrers ambitioner vedligeholde og udvikle byens samlede værdi – til gavn for borgere, erhvervsliv, besøgende og alle der bygger med.

26

28

Man må tænke nyt ... hvis man skal dæmme op for en byudvikling, som realiseres gennem omfattende nedrivninger

Af Ph.d. bevaringsfaglig rådgiver/ejer Rikke Stenbro, Substrata

I bygge- og planlægningsregi har det i årtier været helt legitimt at rive bygninger ned, som ikke blev anset for tidssvarende. Skal den tilgang ændres, så er behov for ny lovgivning på området. Mens de venter, kan kommunerne anvende den prototype på et værktøj Strata har skabt til at forhindre nedrivning af ikke udtjente bygninger rives ned.

Discountbutikken som centerbyernes omdrejningspunkt?

Af Morten Strørup, arkitekt MAA og partner i CK&CO
Er det egentlig planlæggerens rolle at holde fast i de traditionelle bymidter, eller er deres opgave at skabe rammerne for nye kvalitetsfulde steder med afsæt i dagligvarebutikkernes

32

nye betydning for byernes daglige liv? Hvordan overfører vi byens identitet til discountbutikken, og hvad skal der til for at dette nye sted bliver kvalitetsfuldt? Har planlæggerne den rigtige viden og de rigtige lovgivningsmæssige værktøjer?

Myter og realiteter om flyttemotiver, bolig- og bosætningspræferencer

Af seniorforsker, ph.d. Helle Nørgaard og forskningschef Hans Thor Andersen, Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet – Build, København

Hvert år skifter tæt på en million danskere adresse, de fleste flytninger kan henføres til ændret livsfase. I de seneste årtier er der sket væsentlige geografiske forskydninger i befolkningens bosætning. Selvom en af de stærkeste antagelser omkring flyttebevægelser er at urbaniseringen vil intensivere, så har Københavns Kommune faktisk oplevet stigende flytteunderskud siden 2019.

34

Nye perspektiver på sted

Af Keld Buciek, lektor på Roskilde Universitet

Stedet kan være som et glat stykke sæbe, der glider ud af hænderne uanset, hvad man gør. Derfor har en gruppe forskere fra miljøet omkring den nye By&Plan-uddannelse på RUC sat sig for at belyse stedsbegrebet fra nye vinkler.

36

38

Byhistorisk seminar

På Byplanhistorisk Seminar 2023 undersøges urbaniseringsforhold til vand og klimaændringer i et kulturhistorisk perspektiv med fokus på håndteringen af de dilemmaer, der følger med udviklingen.

Tak for tilslutningen!

39

KONFERENCE 6.-8. SEPTEMBER 2023 I VIBORG

BÆREDYGTIGE LANDSKABER

I BYEN OG DET ÅBNE LAND

DANSKE PARKDAGE 2023

Hvordan kan grønne fagfolk bedst bringe viden og faglighed i spil, når der skal balanceres mellem politiske ønsker, nabohensyn og vigtige dagsordner som biodiversitet, kulturhistorie, friluftsliv og ønsket om mere sammenhængende natur?

Hvordan skaber vi bæredygtige landskaber i bred forstand – også økonomisk, energimæssigt, socialt og kulturelt? Kort sagt – hvordan styrer vi rundt i kampen om pladsen.

Med deltagelse i Danske Parkdage 2023 får du:

- Ny viden og inspirerende oplæg og hands on erfaringer med temaerne ved aktiv deltagelse i workshops og drøftelser
- Viden og inspiration til at navigere i krydsfeltet mellem fagligheden, de politiske dagsordner og borgerne
- Inspirerende løsninger fra Viborg – klar til at implementere
- Styrket dit faglige netværk i store og små kommuner i hele landet
- Viborg og Viborg Kommunes arbejde og perspektiv på landskab og by serveret på et sølvfad med byvandring og besøg i parker, byudviklingsområder og naturprojekter.

VIBORG 6.-8. SEPTEMBER

Læs mere og tilmeld dig på www.parkognatur.dk

PARK &
NATUR-
FORVALTERNE

VIBORG
KOMMUNE

” Med dette nummer af Byplan Nyt vil vi gerne invitere til at gentænke begrebet byfortætning.

Leder

For tæt

Når noget er for meget af et eller andet, ved vi intuitivt, at vi skal stoppe med at gøre det. Ofte ender dette med at vi taler et enten-eller sprog. Det sbliver nemt at være for eller imod, mest imod når noget er FOR meget.

Ingen ønsker at bygge FOR tæt.

Hos Boligselskaberne er beboerne ofte imod fortætning, i byrådene er de fleste politikere imod fortætning, fordi de fleste borgere er imod fortætning. I den offentlige debat er mange interesseorganisationer imod fortætning, fordi det presser naturen, insekterne, de fattige, bilerne eller andre specifikke grupper. Andre mener, at fortætning er resultatet af, at nogle altid vil have FOR meget.

Den 2. marts 2023 afholdt Dansk Byplanlaboratorium sammen med Center for Strategisk Byforskning en konference om fortætning under titlen "Byfortætning med kvalitet". Dette nummer af Byplan Nyt har inviteret en række af de opholdsholdere, der deltog på konferencen til at uddybe deres blik på begrebet og nuancere, hvad der ligger bag.

Vi har behov for at blive bedre til at tale om, hvad vi vil med vores byer, hvordan vi udvikler dem, og hvorfor vi siger, at det er FOR tæt allerede før, vi har talt om stedets potentialer.

Det er vigtigt, at der er mennesker nok til stede for at skabe attraktive steder at handle, at slentre, at lege, at finde relationer og venner for livet. Samtidigt er det vigtigt, at der kommer sol på legepladsen, at der er vindstille, mens vi sludrer med de mennesker, vi møder, at der plads til at gå og cykle og ikke fyldt med biler, der skal hen til deres hjem eller arbejdspladser.

Det er vigtigt, at vi samler os fysisk for at have råd til fælles transport, de fælles bygninger og byrum, til fællesskabet. At vi ikke bruger for meget CO₂ på byggeriet målt i forhold til det enkelte menneske og på den anden side, at det enkelte menneske får fysiske rammer, der stimulerer deres livskvalitet.

Altså adgang til sol, natur, himmelrum, cykelstier, vandreture og fællesskab blot for at nævne nogle stimulanser.

Med dette nummer af Byplan Nyt vil vi gerne invitere til at gentænke begrebet byfortætning. Der er en række nye dagsordener, som skubber til vores vante forestillinger om byen, som vi kender den. Dels i måden vi kommer til at genanvende mere af det eksisterende på, dels i måde vi kommer til at tale om nye alliancer mellem byen og naturen på.

Tina Saaby, direktør for Dansk Byplanlaboratorium

BYPLAN NYT

Byplan Nyt 2/2023 (21. årgang)

Redaktion

Michael Nørgaard (ansv.)
Nyt fra Netværket og korrektur: Charlotte Odgaard Sjælland

Redaktionsadresse

Dansk Byplanlaboratorium
Rådhusstræde 6. 1. sal,
1466 København K

Tlf.: 33 13 72 81

Mail: mn@byplanlab.dk
www.byplanlab.dk

Annoncer

mn@byplanlab.dk
bestilles senest
10. august 2023

Layout

Anders Tornberg

Forside

Viist Odense

Oplag

3.325

Tryk

KLS PurePrint

ISSN

1602-9038

Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning.

Byplan Nyt 3/2023
udkommer september 2023

Nyt fra netværket

Power-to-X-forsøgsanlæg med plads til biodiversitet

At VE-anlæg og naturgenopretning kan gå hånd i hånd, er et samarbejde mellem Skovgård Invest og Dansk Naturfredningsforening i Lemvig et godt eksempel på. De lokale naturfredningsforeningsfolk havde ikke just armene over hovedet, da de erfarede, at et naturskønt istidslandskab med bl.a. 240 søer skulle huse solceller i forbindelse med **verdens første Power-to-X-forsøgsanlæg**. Men i stedet for modstand valgte de at samarbejde med Skovgård Invest for at opnå mest mulig naturgenopretning. Det har blandt andet betydet, at den rødlistede kløverhumlebi har fået flere levesteder mellem solcellerne, desuden er flere af søerne blevet renset op til gavn for bl.a. salamandre.

Kilde: Dansk Naturfredningsforening

Inspirerende renoveringer, når fortiden former fremtiden

De mest bæredygtige bygninger er dem, der står i mange år. Derfor kan renoveringer ikke bare være med til at holde samfundets energi- og materialeforbrug nede, hvis de gribes rigtigt og kreativt an, skabes der livskvalitet samtidig med, at arkitektur- og kulturhistorien videreføres.

Et af de 13 eksempler på vellykkede bygningsrenoveringer er fra Frederiksberg, hvor gadens grimme betonbygning blev til en fryd for øjet. Tilsammen demonstrerer bogens eksempler, at **det betaler sig at renovere eksisterende bygninger**, selv når kvalitetene ikke ligefrem er åbenlyse. Et gratis eksemplar af den fysiske bog kan hentes hos BARK Rådgivning eller bestilles på Grundejernes Investeringsfonds hjemmeside gi.dk. På b-a-r-k.dk kan du hente en digital udgave.

Kilde: BARK Rådgivning

Inspirerende renoveringer

Når fortiden former fremtiden

Ny bog: En anden by 2

En anden by 1 udkom i 2021 og blev af en anmelder beskrevet som en vigtig bog, der gik rent ind. Nu har forfatteren arkitekt-urbanisten Henrik Valeur skrevet **En anden by 2**, hvor han blandt andet stiller spørgsmål til den nuværende udvikling af byerne og arkitektens rolle. Hvor er arkitektens etiske ansvar, når der i en tid med stigende havvand stadig bygges helt ned til vandkanten? Burde man i stedet flytte sårbare byer? Desuden rummer bogen en række kommentarer blandt andet til bydelen Musicon i Roskilde og det flydende fristed i Erdkehlgraven på Holmen. Igen har Henrik Valeur skrevet en bog, der går rent ind og sætter tanker i gang hos læseren.

Udkommet på Arkitekturforlaget B i 2023

Ny udgivelse: Vejen til flere bæredygtige byggematerialer

Værdibyg har i et samarbejde med Realdania undersøgt, hvad der står i vejen for, at flere vælger bæredygtige byggematerialer til. Resultaterne er blevet til publikationen **Risiko som barriere for bæredygtige byggematerialer**, der udpeger de 6 barrierer, som byggeriets praktikere støder på, samt 10 indsatser til at overvinde barriererne. En af udfordringerne er den store usikkerhed ved at anvende nye og mere bæredygtige bygge- og genbrugsmaterialer, fordi de ikke er gennemprøvede. Der er blandt andet brug for demonstrationsprojekter, opbygning og formidling af viden om de nye materialer, forsikringsforhold og et kritisk blik på regler og krav til byggematerialer. Både Værdibyg og Realdania håber, at publikationen kan blive til inspiration for byggeriets aktører, brancheorganisationer og myndigheder, så de nødvendige indsatser kan blive iværksat for at understøtte brugen af mere bæredygtige byggematerialer. **Risiko som barriere for bæredygtige byggematerialer** kan hentes på realdania.dk

Kilde: Værdibyg

Ny bog: Her kan du se FN's verdensmål i arkitekturen

I anledningen af Arkitekturåret 2023 og UIA Verdenskongressen for Arkitekter i København har Arkitektforeningen udgivet den engelsksprogede guidebog **A Guide to Danish Architecture – Towards the UN Sustainable Development Goals** med 60 nyere danske arkitekturprojekter, som hver på deres måde bidrager til at nå et eller flere verdensmål. Hvor nogle har fokus på klima, ressourcer og biodiversitet, bidrager andre med et mere socialt fokus. Fælles for dem alle er, at de udfordrer gængs praksis og viser, hvordan arkitekturen og det byggede miljø er afgørende, hvis vi skal skabe en mere bæredygtig fremtid for alle. I guiden er projekterne præsenteret efter deres geografiske beliggenhed, da bogen består af de syv kapitler Hovedstadsområdet, Nordjylland, Vestjylland, Østjylland, Sydjylland, Øerne og Bornholm. Udover beskrivelserne af de 60 projekter, kan man også læse om de enkelte områder og blive klogere på, hvordan arkitekturen og verdensmålene hænger sammen. Du kan finde en digital udgave under nyheder på arkitektforeningens hjemmeside, hvor du også kan bestille en fysisk udgave.

Udkommet på Arkitektens Forlag

VERDENSMÅL for bæredygtig udvikling

Nyt fra netværket

Foto: Emilie Koføed

Udstilling: Reset Materials – Towards Sustainable Architecture

Skal fremtidens huse bygges af svampe, brændenælder eller genbrugsplast? Fra den 30. juni kan man gå på opdagelse i et univers af nye byggematerialer, når Copenhagen Contemporary slår dørene op for den eksperimenterende gruppeudstilling **Reset Materials – Towards Sustainable Architecture**. Ti tværfaglige grupper bestående af arkitekter, kunstnere og materialeproducenter har samlet, dyrket og høstet, dekonstrueret og komponeret både nyopdagede og genopdagede lokale materialer – fra genanvendeligt plast til levende organismer og biogene materialer som brændenælder, jord og hamp. Det er blevet til værker, der både giver de besøgende et indblik i udviklingsprocessen og et bud på fremtidens bæredygtige arkitektur. Udstillingen kan ses fra 30.06 - 28.09. 2023.

Kilde: Copenhagen Contemporary

Fra lineær til cirkulær økonomi i byggeriet

Det tager som bekendt lang tid at vende en supertanker, det samme kan siges om byggeriets skift fra lineær til cirkulær økonomi. Men der er hjælp at hente i publikationen **Roadmap for cirkulær økonomi i byggeriet i et 2030-perspektiv** udgivet af Realdania i samarbejde med WE BUILD DENMARK, CLEAN og Teknologisk Institut. Fremfor at skitsere processen frem til et totalt cirkulært samfund, har man i publikationen valgt at fokusere på den korte bane med et overblik over og en prioritering af de indsatser, som i de førstkommande år både har hurtige gevinster, og som er nødvendige trædesten for en langsigtet omstilling. Hent publikationen på Realdanias hjemmeside.

Kilde: Realdania

Ny bog: Ny dansk arkitektur – 10 bygninger, 10 tegnestuer, 10 temaer

Et digert storværk på 992 sider samler 10 af nutidens hovedværker i dansk arkitektur, der har bragt danske arkitekter international anerkendelse. Gennem interviews, essays, nyoptagelser og et rigt tegningsmateriale giver bogens forfatter Kristoffer Lindhardt Weiss et solidt indblik i det, der ligger til grund for dansk arkitekturs nye guldalder. Bogen er en samlet udgave af bogserien **Ny Dansk Arkitektur 1-10**, der er udkommet gennem de seneste fem år og dermed den største samlede dokumentation af den nyeste danske arkitektur. Udkommet på Strandberg Publishing 2022.

Kilde: Plan22+

Ressourceoptimering, sundt indeklima og energieffektivisering

Som et eksempel på en regenerativ tilgang til byggeri og renovering skal en nedslidt skolebygning fra 1910 på Djursland transformeres til hovedkontor for **Hedeskov Center for Regenerative Practice**. Udgangspunktet er, at alt fra bygningen, som kan bevares, skal bevares. Andre materialer skal i videst muligt omfang enten høstes og udvindes lokalt eller skaffes fra – helst nærtliggende – nedrivnings- eller renoveringsprojekter. Helt specifikt vil man bruge dunhammer, ler og sand til lerpuds og lergulv, naturen hvor materialerne bliver høstet vil herefter blive genoprettet. Projektet har 3 specifikke bæredygtighedsmål ressourceoptimering, sundt indeklima og energieffektivisering. Du kan følge renoveringen på instagram og hedeskov.com

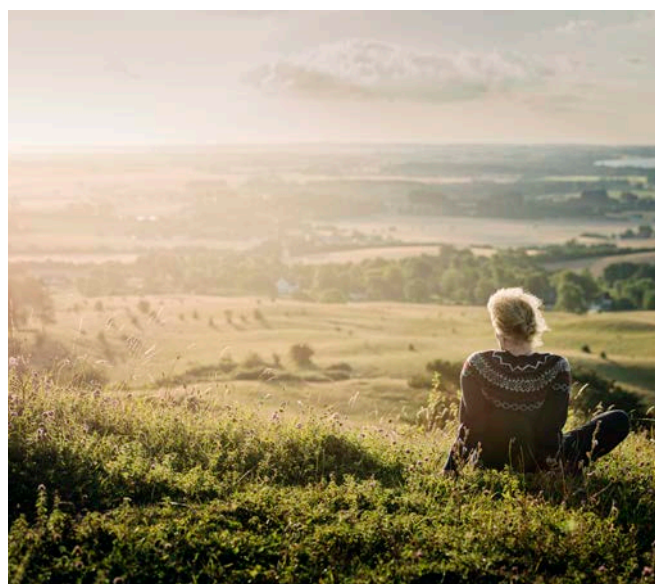
Kilde: Hedeskov Center for Regenerative Practice og Realdania

Planlovsændringer sendt i høring

Som et resultat af den politiske aftale "opfølgning på evaluering af planloven" er et lovforslag netop sendt i høring. Den foreslåede ændring af § 11, stk. 1 vil eksempelvis medføre, at kommunerne får mulighed for at fastsætte en minimum begrønningsprocent for et område til brug for den efterfølgende lokalplanlægning. Kommunerne kan således sikre ensartede krav i en bydel. Af aftalen fremgår endvidere, at kommunerne får mulighed for i nye lokalplaner at stille krav til kvaliteten af bynatur gennem krav til vækstbetingelser for beplantning. Kommunerne får således mulighed for at sikre, at krav om beplantning realiseres. Forslagene vil desuden kunne skabe mere forudsigelighed for borgere og bygherrer, da der allerede i kommuneplanen vil kunne sendes et klart signal om kommunens visioner for bynatur i nye byområder.

Selve lovforslaget består af temaerne

- Byudvikling
- Ungdomsboliger til studerende
- Nye udviklingsmuligheder på landet, de små øer og ved kysterne
- Bedre mobildækning i hele landet
- Forenkling, administrative lettelser og andre justeringer
- Forenkling og smidiggørelse af klagesagsprocesser
- Tydeliggørende hjemmel til behandling af data vedrørende sommerhusloven

Der har været stor interesse for evalueringen af planloven og bred offentlig debat om rammerne for planlægningen. Der var generelt tilfredshed med planloven og de foretagne ændringer i perioden 2017-2020. Blandt de 94 indspil var der mange forslag til, hvordan planloven i endnu højere grad kan imødekomme fremtidens behov i forhold til fx den grønne omstilling, øget urbanisering, udvikling af landdistrikterne og styrket erhvervs- og turismeudvikling.

Kilde: Plan- og Landdistriktsstyrelsen

Nyt fra netværket

Podcast: Mit Sted

I hvert enkelt afsnit mødes værten Thomas Stokholm med en kendt dansker på **et sted, der har haft betydning for deres liv, og hvor arkitekturen har været med til at præge deres væren i verden**. Blandt deltagerne er iværksætter og formand for det Nationale Integrationsråd Maria Kavita Nielsen, her går turen til hjembyen Faaborg, hvor hun reflekterer over byens fremtid og funktion. For filminstruktør Jonas Risvig var barndommens gade i Ry næsten for perfekt, han måtte til København for at møde den modgang, der samtidig satte gang i hans udvikling. Med Musiker Katinka Bjerregaard går turen til Christianshavn, komiker Jan Gintberg besøger Lyngbe, Journalist Ditte Giese beskriver forskellen på Amager og København på en tur med hunden, mens forfatter og journalist Anders Agger deler ud af de udfordringer og erfaringer, der følger i kølvandet med at flytte fra provinsbyen Ringkøbing til Aarhus.

Kilde: Videnscentret Bolius

Ny pixibog: Traditionelle bygningsmaterialer – eksempler på byggemetoder i historiske huse

Huse bygget af gammelkendte materialer og udført med stor omhu pryder bybilledet, mens de ældes med ynde. De er blevet brugt, slidt og har tålt at stå udenfor i al slags vejr. Det er bæredygtigt, hvilket flere og flere yngre håndværkere har fået øjnene op for. Derfor har Foreningen af Historiske Huse udgivet **en pixibog med generel information om de traditionelle bygningsmaterialer**, som er blevet brugt helt fra middelalderen til 1940. Bogen maler med den brede pensel og belyser materialernes særlige egenskaber og deres påvirkning af – og på – stilhistorien. Det er foreningens håb, at bogen kan medvirke til en større bevidsthed om de traditionelle bygningsmaterialers kvaliteter, hvilket på lang sigt kan sikre den værdi, husene har for den danske bygnings- og kulturarv. Man kan finde mere specifikke vejledninger på Foreningens hjemmeside historiskehuse.dk

Kilde: Foreningen Historiske Huse

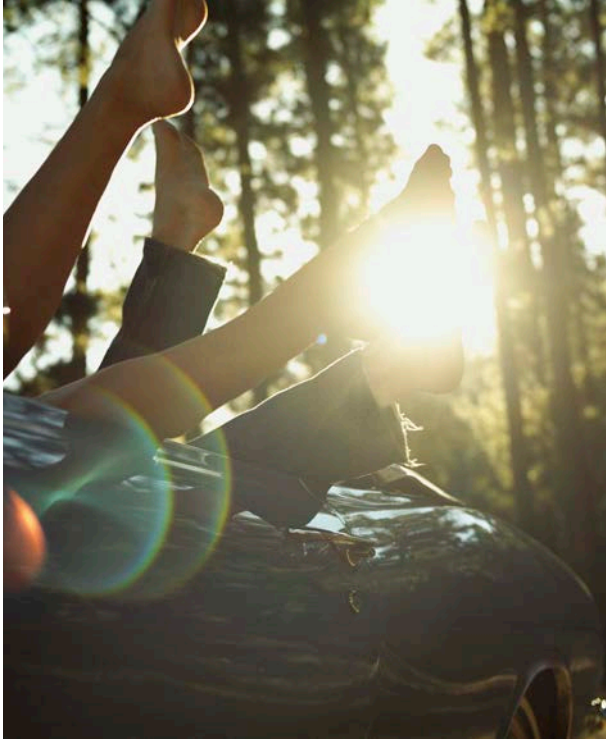

Foto: Adam Mørk

Udstilling: Hvordan skal vi bygge og bo?

Med nye familieformer og kravet om et langt lavere klimaaftryk i byggeriet står behovet for en nytænkning af det danske boligbyggeri bøjlet i neon. Boliglaboratoriet udstiller sammen med Statens Kunstfond, NORD Architects og Realdania **syv boligeksperimenter**, der byder på alt fra boliger ovenpå erhvervsbygninger til gårdkollektiver og nye boligformer for singleforældre. Fælles for dem er et fokus på nye fællesskaber, der kan rumme mange forskellige familieformer. Boliglaboratoriet udstiller i anledning af Arkitekturåret 2023 i 'Living Places' i Jernbanebyen, der er udviklet af VELUX, EFFEKT og Artelia. Du kan se udstillingen fra 9. maj – 15. november 2023.

Kilde: Boliglaboratoriet

Naturen styrker de tætte relationer og selvværdet

Tilliden til at andre griber skal være på plads både til en selv og dem omkring en, før man tør træde ud på den blå line, der er spændt ud mellem to stammer hen over en grøft godt en meters penge over jorden. Men tillid er ikke en af de ting, man som ung flygtning har mest af i bagagen. **Med hjælp fra naturen er dagens formål, at deltagerne bliver selvstændige unge mennesker, der kan sige til og fra samt navigere i livet.** Varm kakao omkring bålet og turen hen ad den blå line er bare nogle af dagens mange mestningsoplevelser, som tilsammen skaber tillidsfulde relationer til lærerne og deltagerne imellem. Bagagen er blevet fyldt op med erfaring om egne grænser, samarbejde og ikke mindst tillid – alle egenskaber som de skal bruge på deres videre færd i det danske skolesystem og samfund. Dagen i skoven er en del af Bikubenfondens forsknings- og udviklingsprojekt 'Natur til et godt Liv', der bruger naturen som ramme for undervisning og undersøger, hvordan naturen kan hjælpe de unge med at mestre deres liv.

Kilde: Bikubenfonden

Bispebjergs Helende Haver har vundet publikums hjerter

Københavns Kommunes bygningspræmiering er en årligt tilbagevendende begivenhed, hvor kommunen anerkender de kræfter, som har tilført byens fysiske rammer særlig kvalitet. I bedømmelsen lægges der vægt på, at arkitekturen tager udgangspunkt i stedets særlige karakter og bidrager til oplevelsen af København som en by med kvalitet i bymiljøet. Hele 3.156 personer har deltaget i publikumsafstemningen, flest stemte på **Bispebjergs Helende Haver**, der gennem de seneste år er blevet nænsomt renoveret, så besøgende stadig kan finde ro og hvile for sjæl og sind. I alt 4 bygninger blev præmieret indenfor kategorierne nybyg, restaurering og transformations samt bymiljø. De præmierede er Kampsportens Hus, Spejderhus Brønshøj og Hermodsgades ungdomsboliger foruden Bispebjergs Helende Haver.

Kilde: Københavns Kommune

Copenhagen Islands

”Coastal Imaginaries” er navnet på den danske Pavillon på Arkitekturbiennalen i Venedig, kurateret af Josephine Michau. ”Coastal Imaginaries” er opbygget som en kollektiv og kollaborativ indsats med bidrag fra arkitekter, forskere og kunstnere. Den danske landskabsarkitektvirksomhed Schön herr har i deres bidrag udarbejdet en ny strategi for hovedstaden, ’Copenhagen Islands’, hvor den klassiske byplanlægning fra 1947 er afløst af byudvikling baseret på holme, der opstår i et delta mellem havvand og regnvand.

20. maj åbnede udstillingen for 18. gang. Vi bringer her den del af åbningstalen, som partner i Schön herr Rikke Juul Gram holdt på dagen.

I samarbejde med alle disse dejlige mennesker præsenterer Schön herr en innovativ og forskningsbaseret vision for udviklingen af hele Københavns hovedstadsområde, kaldet Copenhagen Islands.

Denne vision udforsker et fornyet forhold til det næsten glemte landskab og topografien, der ligger under byen.

København kalder sig selv den bedste storby i verden at bo i. Men noget er under forandring. Natur- og klimaforandringer er begyndt at ryste fundamentet under denne ”velfærds-hovedstad”.

Ifølge både IPCC-rapporterne og FN’s generalsekretær, Antonio Guterres, er København særligt udsat for fremtidige oversvømmelser.

Københavns planlægningsparadigmer er ved at smuldre, og den grundlæggende infrastruktur er ikke tilpasset

de større klimaskabte forandringer, som alle forskere ser ude i horisonten.

Med visionen ’Copenhagen Islands’ afprøver vi derfor en afløser for den danske hovedstads tidligere planlægningsstrategi, ”Fingerplanen”.

Denne nye udvikling af hele storbyen vil fremover være baseret på de kunstige småøer, som dukker op i deltaet mellem det stigende havvand og den forøgede mængde regnvand, som København allerede nu kæmper mod fra alle sider.

Her eksperimenterer vi med metoder til at tilvejebringe den nødvendige plads til hav-, grund- og regnvand, i brede zoner langs kystlinjen og gennem byområdet, hvor naturens skrøbelige økosystemer kan absorbere vandet – som en kæmpe stor svamp.

Byudviklingen skal derfor – over de næste 30-70 år – skifte fra de tætbyggede og lavtliggende havneområ-

der i det centrale København til smukt beliggende marginale zoner i forstæderne – tæt på alle de fritidsmuligheder, som naturen kan give mulighed for.

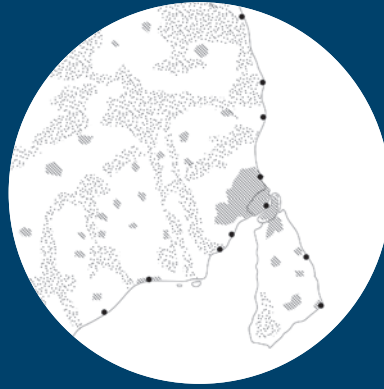
Copenhagen Islands er ikke svaret på alle spørgsmål, men begyndelsen på en ny samtale:

- Kan klimaforandringerne være løftestang for en fornyet alliance mellem byen og naturen?
- Er en centraliseret udvikling af København en levedygtig strategi for vores hovedstad – som helhed?
- Er mobilitet en vigtigere del af infrastrukturen end klimatilpasning og tilgængelighed til landskab og natur?
- Kan naturbaseret planlægning og design fungere som en fælles tilgang, som kan anvendes alle steder på jorden – som en helbredende gestus?

1 – DEN DANSKE HOVEDSTAD

Med sin placering i det østlige Danmark har København fungeret som landets hovedstad siden 1400-tallet.

2 – EN GAMMEL KYSTBY

Byen har gradvist spredt sig langs kysten, over øer og lavtliggende morænelandskaber, takket være indbringende handel, fiskeri og landbrug.

3 – "FINGERPLANEN"

Fingerplanen blev lanceret i 1947, og den kombinerede urbanisering, et radiær system af pendlertog og store grønne områder mellem fingrene.

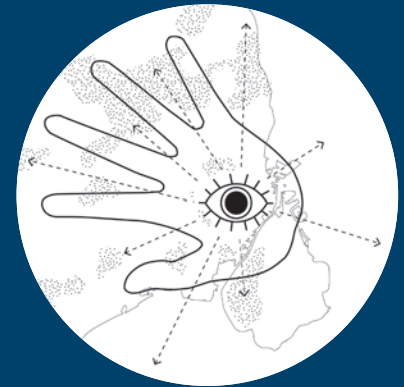
4 – MONOCENTRISK UDVIKLING

Trods Fingerplanens åbenlyse succes har den skabt en monocentrisk storby med et kæmpestort økonomisk, socialt og rumligt pres på den indre by.

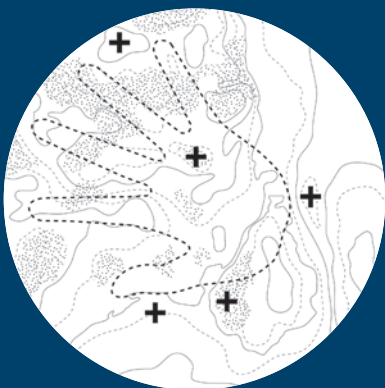
5 – UDFORDRET AF VAND

Stigende havvand, grundvand og forøgede nedbørsmængder i oplandet udgør nye udfordringer for Fingerplanen.

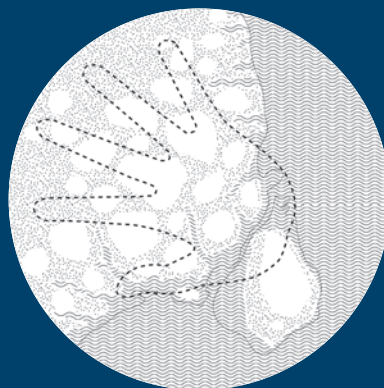
6 – EN PERIFERI AF LØSNINGER

Hvis vi flytter fokus væk fra bykernen og mod naturen og byens yderkant, kan vi finde nye løsninger på byens forskellige udfordringer.

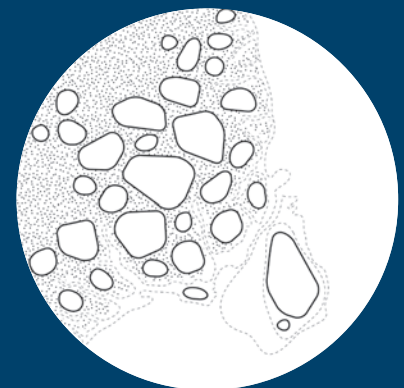
7 – AFLÆSNING AF LANDSKABET

Et SAMARBEJDE med naturkræfterne, terrænet og hydrologien kan danne et solidt grundlag for udviklingen af København som storby.

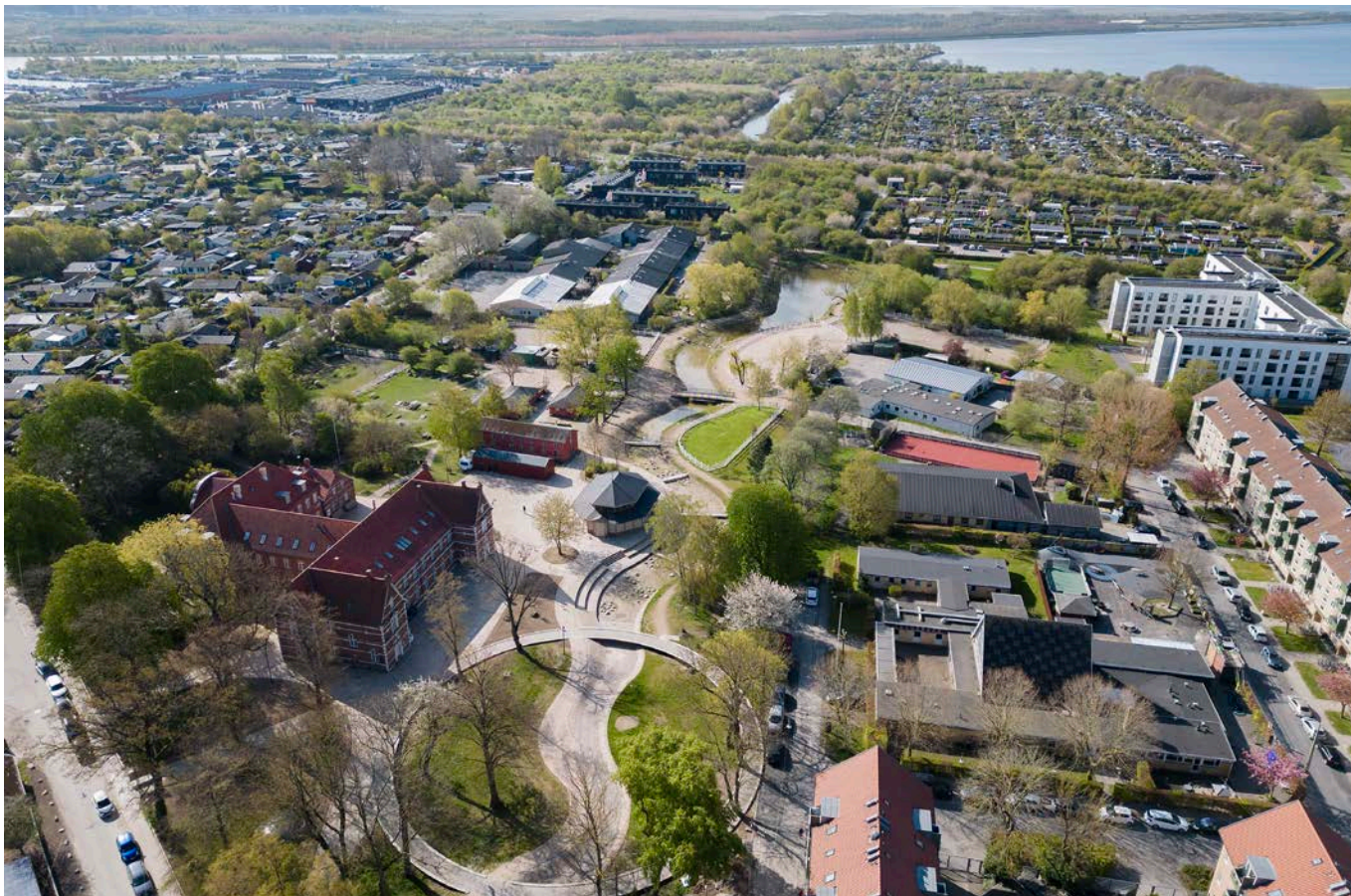
8 – EN BLÅ/GRØN HOVEDSTAD

København kan blive en blå/grøn polycentrisk hovedstad med selvberende områder, der fungerer i syntese med naturen og hinanden.

9 – COPENHAGEN ISLANDS

Det er tid til at sige farvel til Fingerplanen og udforske en ny og bæredygtig udviklingsramme med Copenhagen Islands.

Sydhavnen har fået nyt trækplaster

Gennem to år har Københavns Kommune og HOFOR arbejdet på skybrudsprojektet Karens Minde Aksen, som i fremtiden skal håndtere regn fra omkringliggende kvarterer og tilbageholde op mod 15.000 m³ vand. Samtidig har byrummet gennemgået en forvandling, hvor sydhavnernes kærlighed til området er rygraden i resultatet.

I 2021 besluttede Københavns Kommune at slå to fluer med et smæk og kombinere HOFOR's skybrudssikring med etableringen af et nyt byrum og styrke de eksisterende kvaliteter omkring kulturhuset Karens Minde. I dag er området fra Ellebjergvej i nord forbi Karens Minde kulturhus langs Sjælør Boulevard i Københavns Sydhavn som forvandlet.

Vand på overfladen skaber liv

I stedet for at nøjes med at lægge gigantiske kloakrør ned i jorden, er der skabt løsninger, som kan tilbageholde op til 15.000 m³ skybrudsregn. Desuden kan vand fra et større område af Valby og Sydhavn i tilfælde af skybrud løbe på

overfladen i et 600 meter langt forløb fra Ellebjergvej i nord, forbi Karens Minde Kulturhus for til sidst at opsamles i et regnvandsbassin i den sydlige del af området. Vand der kan blive til stor glæde for alt levende og legende sjæle. Det kan kun lade sig gøre, fordi HOFOR allerede under jorden har styr på, hvordan regnvandet bevæger sig, og fordi der er forbindelse til flere omkringliggende skybrudsprojekter.

Et tilløbsstykke på solskinsdage

Som en del af det nye byrum er der etableret en stiforbindelse udformet som en flodseng af gule teglklinker, der slynger sig ind og ud mellem områdets mange store, gamle træer.

Samtidig er der skabt mulighed for ophold i det grønne område i form af bænke og plantet nye træer, mens der på området foran kulturhuset er etableret en stor cirkelbro. Som et stort lokalt ønske er de eksisterende funktioner som legeplads, hundegård og hestefolde integreret i den nye løsning. Den tidligere risiko for oversvømmelse i tilfælde af kraftig regn og skybrud er fortid. Til gengæld skal det nye byrum deles med borgere fra hele København, efterhånden som de opdager Sydhavnens nye perle.

Baseret på pressemeddelelse fra Københavns Kommune (red.).

Watercities 2030

Webinar 15. juni kl. 11.30-13.00

Når vandet møder strategisk byudvikling

Når vandhåndtering, byrums kvalitet og by-strategiske mål samtænkes, skal fagligheder, arbejdsprocesser og beslutningskæder finde hinanden på kryds og tværs af kommune, forsyningsselskab og andre aktører.

Med såvel stigende vandstande som befolkningstal står byområder med hidtil usete udfordringer, som kompliceres yderligere af klimaforandringer-nes uomgængelige og ikke mindst uforudsigelige konsekvenser. Det kalder på helhedsorienteret og langsigtet planlægning af mødet mellem vand og by.

Men hvordan sikrer man effektive processer og en fælles forståelse mellem vandets og byens fagligheder? Hvordan tilpasses projekterne den politiske og økonomiske virkelighed samt mødet med uforudsigelige hændelser?

Det forsøger vi at besvare på dette webinar, hvor vi tager et tilbageblik på en række af de tidligt gennemførte frontløberprojekter, hvor forsyning, kommune og flere aktører har arbejdet tæt sammen om at skabe merværdi i klimatilpasningsprojekter.

Mød bl.a. Søren Gabriel, udviklingschef i WSP, Boris Brorman Jensen, arkitekt og konsulent og Søren Smidt-Jensen, Smith Innovation.

Deltagelse er gratis og alle interesserede er velkomne. Scan QR-koden for at komme til tilmeldings-siden. Kontakt mf@smithinnovation.dk

dansk byplan
laboratorium

Smith

Ø DANVA

Realdania

Byfortætning og byspredning følges ad

Byfortætning er et varmt emne lige nu, og har været det gennem en årrække. Tættere byer er blevet sund fornuft i byplanlægningen, og større og mindre byfortætningsprojekter skyder op i mange danske byer. Men samtidig bygges der på nyt på bar mark, særligt i de mindre byer. Byfortætning og byspredning følges ad – hvem vinder?

Af lektor Christian Fertner og professor Gertrud Jørgensen, Københavns Universitet og ph.d. i strategisk byudvikling Søren Smidt-Jensen, Smith Innovation

Byfortætning og mere kompakte byer anses af mange som en af de vigtigste strategier for at skabe en bæredygtig byudvikling – både i miljømæssig, social og økonomisk forstand. Det argumenteres, at den tætte og kompakte by har miljømæssige fordele – de bruger mindre areal per person og opvarmning og transport kan foregå mere effektivt. Samtidig understøtter fortætning en blandet og levende by, og endelig giver det en god økonomi for investorer og kommuner. Byfortætning er bl.a. den centrale tanke i koncepter som '15 minutters byen'. Men der stilles også spørgsmål til, om byfortætning som en mirakelkur. Der stilles bl.a. spørgsmål til, om byfortætning går ud over byernes grønne områder, der både har en vigtig rekreativ rolle og som også har en afgørende funktion i håndtering af byernes klima- og biodiversitetsudfordringer.

I danske byer – store som små – fortættes der på livet løs, først og fremmest på tiloversblevne arealer, hvad

enten det er helt tomme arealer eller arealer med eksisterende bygninger der genanvendes. Men CO₂ og klima har ikke været de vigtigste argumenter for de seneste års fortætning i danske byer. Fortætning har primært været drevet af en vækst- og markedsdrevet dagsorden og muligheden for at skabe attraktive byer for byliv og bosætning. Projektet, der ligger til grund for denne artikel, er drevet af en nysgerrighed efter at finde ud af, hvad der sker i Danmark lige nu: Hvor sker byfortætning i Danmark? Hvordan giver det sig konkret til udtryk i danske byer? Og hvilken virkning har byfortætning egentlig i forhold til en bæredygtig udvikling og grøn omstilling?

For at undersøge det har vi læst en mængde litteratur, analyseret geodata, og besøgt 10 kommuner, der arbejder med fortætning, nemlig Esbjerg, Frederikssund, Halsnæs, Hillerød, Holstebro, Odense, Ringsted, Roskilde, Silkeborg og Viborg.

Danske byer spredes mere end de fortættes

Mens der er stor interesse og aktivitet i kommunerne omkring fortætning af enkelte områder, afspejler det sig i mindre grad i det samlede arealforbrug til byformål i Danmark. Kun i fem kommuner er arealet per person faldet markant mellem 2012 og 2022, syv kommuner har en næsten neutral udvikling, mens resten af kommunerne har fået et større arealforbrug per person. Alle kommuner undtagen én har fået nyt bebygget areal i kommunen i samme tidsrum. Mens det typisk er større byer og udbyggede forstadskommuner, der har øget tætheden, ses faldende tæthed størst i udkantskommuner. I en række vækstkommuner sker der også både en byspredning og nyudlæg af bebygget areal.

Der sker altså ingen fortætning på nationalt niveau – lokal fortætning opvejes af nye tomme arealer, nyudlæg på bar mark og større boliger.

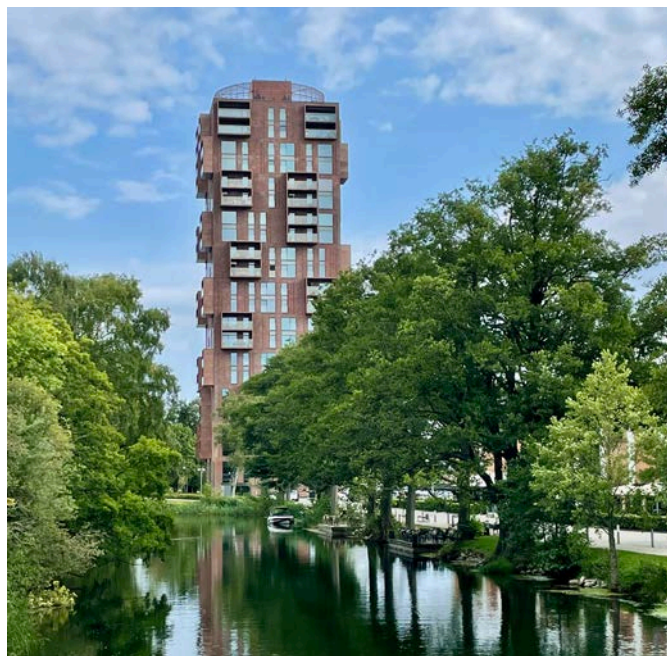
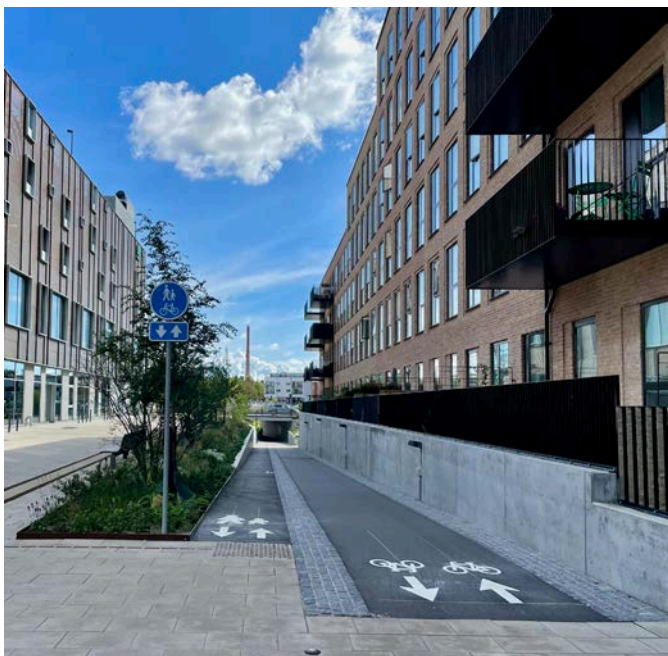
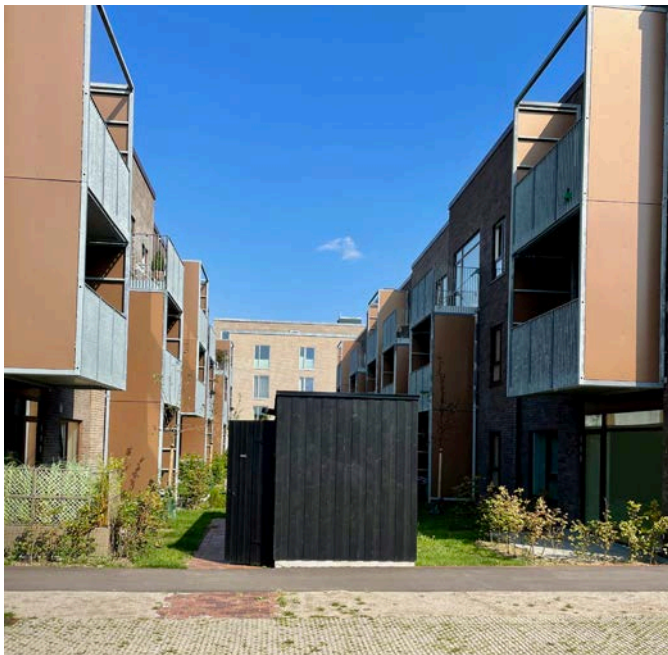

CENTER FOR STRATEGISK BYFORSKNING

Center for Strategisk Byforskning består af forskere fra Aalborg Universitet, Arkitektskolen Aarhus, Det Kongelige Akademi, Roskilde Universitet og Københavns Universitet. Dansk Byplanlaboratorium er partner. Formålet med centeret er at generere og formidle strategisk viden, der kan matche den dynamiske og globale udvikling. Dette gøres bl.a. gennem forskningsaktiviteter og konferencer. Vi vil fremover bringe artikler fra deltagerne i Center for Strategisk Byforskning. Læs mere om Centeret på byforskning.ku.dk/om-csb

Fotos: Gertrud Jørgensen

Data viser i øvrigt, at væksten af etageareal i og omkring bymidterne er relativ stor, men vækst i befolkning, arbejdspladser og service er endnu højere. Samtidig blev der også bygget mange etagemeter på bar mark, typisk boligområder uden arbejdspladser eller service. Kun en tredjedel af alle nye etagemeter blev opført stationsnært. I flere kommuner ser det ud til, at potentialet for at bygge stationsnært ved de eksisterende stationer kunne udnyttes bedre.

Byfortætning som strategi og som bygget miljø

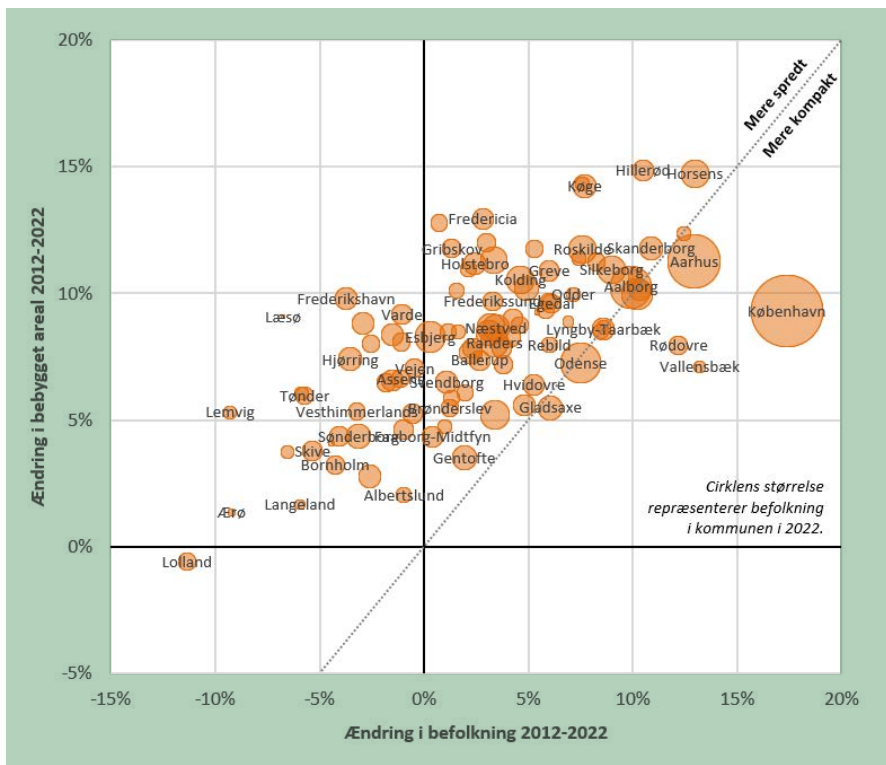
Markante omdannelsesprojekter har præget mange danske byer i de seneste årtier. I kommunernes planstrategier og kommuneplaner italesættes

fortætning på forskellig måde alt efter hvilke politiske mål og prioriteringer, der er med byudviklingen. De store byudviklingsprojekter sætter et markant præg på byen og spiller en strategisk rolle som katalysator for byudviklingen, både i forhold til at skabe bedre sammenhænge i byen og i forhold til at skabe byliv. Kommunerne spiller ofte en aktiv rolle ved at erhverve strategisk vigtige arealer, samarbejde aktivt med investorer og fonde og ved at bidrage med ny infrastruktur, som er en forudsætning for, at byfortætningen kan ske. Det har matchet en høj investeringslyst fra markedet i centralt beliggende etageboliger. CO₂ og klima har været sekundære argumenter i de seneste års fortætning i danske byer.

Fortætning kan være en bypolitisk

kampplads, især når det drejer sig om højhuse og om konsekvenserne for parkering. Faglige argumentationer fra embedsværket om det hensigtsmæssige i stationsnær udvikling og begrænsning af parkering er ikke altid tilstrækkeligt til at fastholde vedtagne politiske strategier og mål i forhold til klima og bæredygtighed.

De store byudviklingsprojekter planlægges og designes i vid udstrækning som områder af høj kvalitet. Alligevel kan det konstateres, at nogle af dem er meget tætte, at der ofte mangler helt nære grønne områder, eller at friarealerne er presset af cykelparkering, lokal afledning af regnvand og affaldssortering i mange fraktioner, så der ikke er meget plads til bolignære grønne områder. Og klassiske dyder

Figur 1 viser ændring i etageareal per person fra 2012-2022. Kommuner med et fald i befolkningen har typisk et stigende bebygget areal per person. Men også i en række vækstkommuner, som Hillerød, Horsens, Køge og Fredericia, stiger byarealet per indbygger. De områder der bliver tættere, er storbyer og allerede udbyggede forstadsområder.

Lidt begreber

Byer kan fortættes ved, at bygningsmassen per byareal-enhed øges (**strukturel tæthed**, fx etagemeter per km²), eller ved at antallet af personer eller funktioner per byareal-enhed øges (**funktionel tæthed**, fx antal personer eller butiksareal per km²). De vil ofte følges ad, men hvis etagearealet per person øges, kan den strukturelle tæthed øges, samtidig med at den funktionelle tæthed mindskes.

Størrelsen på "by" er ikke det afgørende for byfortætningsprocessen; det kan ske i store byer eller landsbyer.

Byers tæthed kan måles *regionalt* (et større byområdes samlede tæthed) eller *lokalt*, fx i et omdannelsesområde. Høje lokale tætheder i enkeltområder er ikke nødvendigvis lig med høj regional tæthed, men bidrager til den.

Byfortætning sker oftest gennem *omdanning* af eksisterende byareal (fx nye funktioner på forladte erhvervsarealer), men kan i princippet også ske gennem *nyudlæg* af tætte byområder, der øger den samlede regionale tæthed.

Regional tæthed er særligt af betydning for transportstruktur og klimaudslip. Lokal tæthed er særligt af betydning for byliv og boligkvalitet.

Stor tak til kommuner og fagpersoner for at bidrage og til Realdania for støtte til projektet.

såsom lysafstand, også i stueejligheder, kan have trange kår. I de byer, der vokser kraftigst, er der behov for "skohorns-planlægning", hvor samlokalisering af bygninger, funktioner, byinventar og blå-grønne områder i høj grad må fin-planlægges.

Fortætning og bæredygtighed

Selv om bæredygtighedsdagsordenen ikke spiller den store rolle i kommunernes ønsker om byfortætning, er det alligevel interessant, fordi tæthed er 'markedsført' som et kinderæg, der kan hjælpe både klima, byliv og investorer. Det er ret sikkert at sige, at tætte byer er mere CO₂-effektive end spredte byer, hvad angår forbruget af energi til transport. Det er først og fremmest den regionale tæthed, der tæller: afstanden fra boligen til centrum samt ikke mindst boligens og arbejdspladserens lokalisering i forhold til knudepunkter i det kollektive transportsystem. Det er ikke så vigtigt, om lokale tætheder er meget høje – der er ikke grund til at bygge højhuse for miljøets skyld. Integration af servicefunktioner såsom butikker og uddannelse i en relativt tæt bystruktur understøtter lavere CO₂-udledning, formentlig gennem mindre bilbrug og bedre mulighed for at cykle eller gå – den såkaldte 15-minutters by.

Der er behov for grønne områder, som er tilstrækkeligt store og veldesig-nede til at kunne understøtte multifunktionalitet: håndtering af regnvand,

levested for dyr og planter, samt rekreativt brug for mennesker. Det sidste er vigtigt for vores fysiske og mentale sundhed.

Fortætning løser ikke i sig selv alle byernes udfordringer med bæredygtighed. Fortætning drevet af en vækstdagsorden er ikke i sig selv bæredygtig. Store fortætningsprojekter kan have et demokratisk underskud og være uflexible 'klodser' i byudviklingen.

Potentielt bæredygtige bystrukturer?

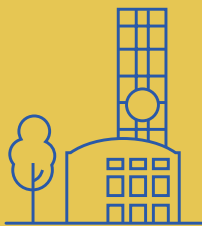
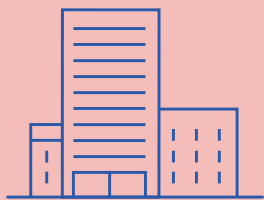
I de seneste år er der kommet forslag om mere nuancerede og helhedsorienterede betragtninger på både omkostninger og fordele ved fortætning. Det er også blevet pointeret, at byfortætningsens positive effekter ikke kommer af sig selv. En mere grundlæggende kritik er, at fortætning ikke for alvor 'afkobler' økonomisk vækst fra ressourceforbrug. Adfærd er et vigtigt element, dvs. på trods af at en person bor i et tæt byområde, hvor der principielt burde være muligt at have en stor andel af cykel- og gangtrafik, så kan der være andre forhold, der gør, at bilen vælges i stedet eller flygter til sommerhus eller på flyrejser så snart, det kan lade sig gøre. Det er foreslået, at der arbejdes med begrebet "potentielt bæredygtige bystrukturer og tætheder". Den tætte by skal også accepteres af beboerne og brugere for at kunne fungere efter hensigten.

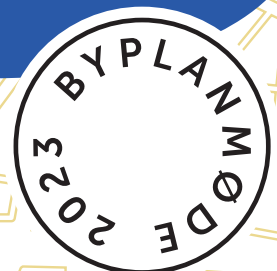
Demokrati og byplanlægning

Hvem sætter dagsordenen?

Byplanmøde i Aarhus
5.-6. OKTOBER 2023

Program

PROGRAM

Torsdag den 5. oktober
DGI-huset i Aarhus

09.00 Tjek ind og kaffe

Tjek ind, kaffe og croissant.

10.00

Åbning og velkomst

Lisbet Wolters, forperson for
Dansk Byplanlaboratorium og
moderator, Christian Degn.

Et nyt blik på medborgerskab

Nicolaj Bang, rådmænd for Teknik og
Miljø i Aarhus Kommune.

Hvis vi som kommune skal imødekomme de øgede krav om medindflydelse til udvikling af vores by fra lokale beboerdemokratier og de mange fællesråd, kræver det nye målrettede og områdespecifikke indsatser.

Demokrati og planlægning – hvad er på spil?

Anne Tortzen, Ph.d., direktør i
Center for Borgerdialog.

Hvorfor er borgerinddragelsen så svær? Historisk rids, aktuelle tendenser inden for demokratisk fornyelse, borgerinddragelse og dilemmaer i demokratisk byudvikling.

De unge – kilden til fornyelse?

Olav Hesseldahl, rektor, Det Politiske Akademi.

Hvad skal man tage særligt hensyn til og hvorfor spiller magt en særlig vigtig rolle?

12.00 Frokost

13.00

Inddragelse = indflydelse?

Samtale om arbejdet med borgerdemokrati og inddragelse i forskellige kommuner. Blandt deltagerne er Anne Mette Boye, stadsarkitekt Aarhus og Julie Torsbjerg Lynge, klima-koordinator, Greve Kommune.

15.00-17.00

Sessioner

Vælg mellem 12 sessioner om forskellige plan-faglige temaer, demokrati og borgerinddragelse.

18.30-00.30

Aftenarrangement

I DGI-huset – Byplanpris, middag og underholdning.

Planlægning påvirker menneskers hverdag. Derfor er det vigtigt at invitere borgernes behov og synspunkter ind tidligt i processen.

Anne Tortzen

Ph.d., direktør i Center for Borgerdialog

Demokratiet er os allesammen altid! Wauw – det lyder både uoverskueligt og svært. Og det er det også. MEN – det må også gerne være sjovt og nært, for vi kan ikke rigtig bare lukke øjnene eller løbe skrigende bort. Vi må blive og øve os.

Kathrine Krone Laurent

programleder, Demokrati Fitness

Fredag den 6. oktober

DGI-huset & rådhuset

“We are stuck with outmoded ideas about the public and our tools for gauging public opinion only magnifies discontent. We don't need a better version of the status quo. We need a new vision for democracy that starts with building people and communities up.

Peter MacLeod
Principal, MASS LBP

Udflugter i og omkring Aarhus

Byvandring, bustur eller en kombination. Fredagen på Byplanmødet byder på en række udflugter arrangeret i samarbejde med Aarhus Kommune. Besøg fx Godsbanen, Nye, Sydhavns kvarteret, Gellerup eller noget helt femte.

8.30 Kaffe

09.00

Refleksioner fra i går

Tina Saaby, direktør i Dansk Byplanlaboratorium.

09.30

Demokrati Fitness

Kathrine Krone Laurent, programleder, Demokrati Fitness.

Demokrati falder ikke bare ned i skødet på os. Hvis vi skal have et stærkt demokrati, skal vi løbende styrke vores demokratiske muskler.

10.30-14.00

Udflugter i og omkring Aarhus

14.10

Demokrati 2.0

Peter MacLeod, MASS LBP.

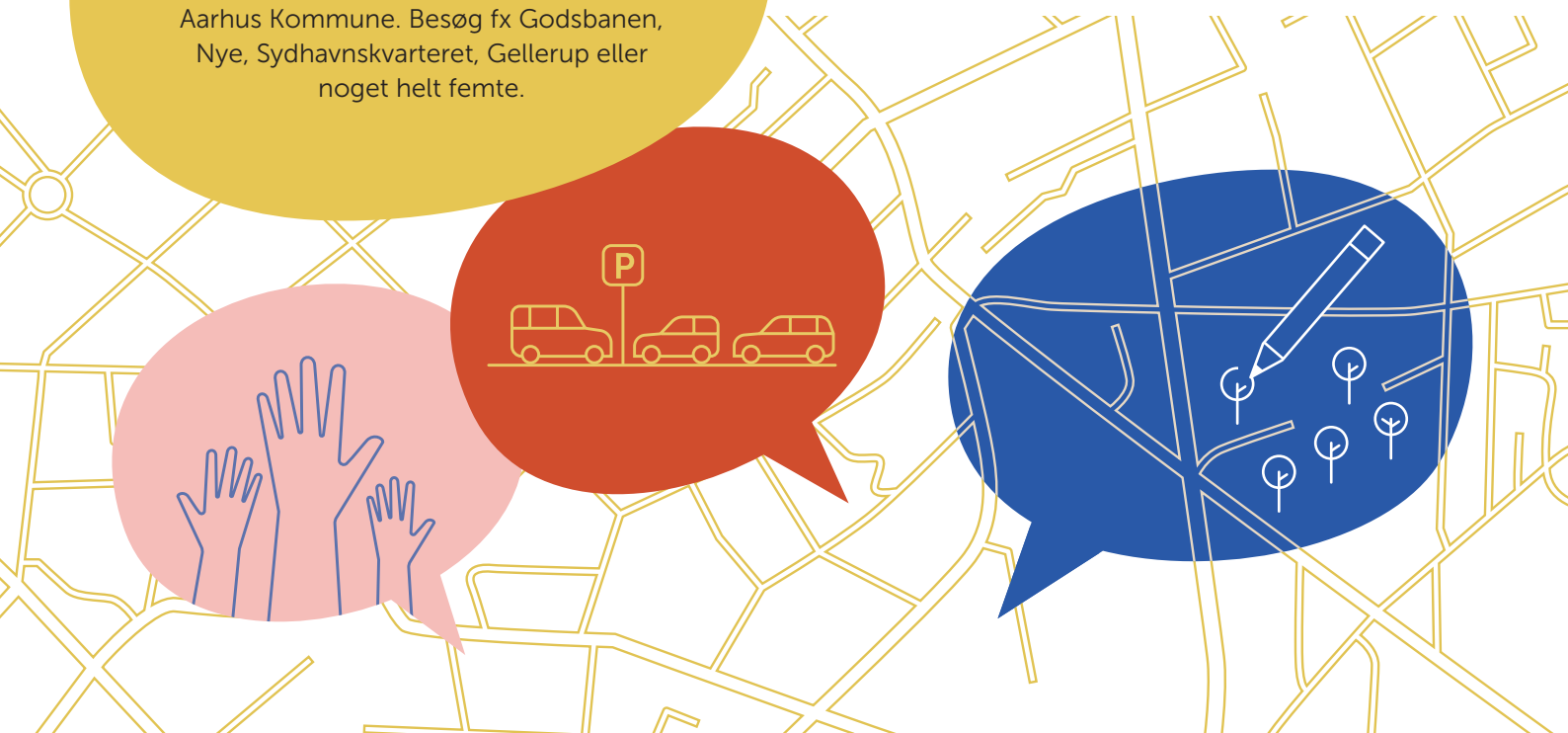
Har Canadiske Peter MacLeod ret i, at demokratiets næste bølge vil ændre forholdet mellem borgere og myndigheder? Og kan byplanlægning være med til at vise vejen? (*Oplægget er på engelsk*)

14.40

Afslutning i rådhusen

Vi byder på bobler og afslører næste års værtskommune.

15.00 Tak for i år!

Demokrati og byplanlægning

Hvem sætter dagsordenen?

Mange borgere føler sig forbigået og tilsidesat i debatten om byernes planlægning. For kommunerne står udfordringer og dilemmaer i kø, når der både skal skabes plads til boligudbygning, infrastruktur, energianlæg og natur. Det har mange steder skabt en alvorlig kløft mellem myndigheder og borgere, som får os til at stille spørgsmålet: Hvordan får vi skabt en proces og en demokratisk samtale, der kan rumme de mange hensyn samt skabe bred og fornyet respekt for planlægningen og de politiske beslutninger?

I udgangspunktet er det ikke længere nok at bede borgerne om input. Deres viden og erfaringer skal tages alvorligt og forstås som en ressource, så borgerne vælger at bruge deres stemme i den demokratiske samtale.

Borgerinddragelse og lokaldemokrati skal være mere end en formel proces. Det skal være vejen til at skabe den gode by og bykvalitet i fællesskab. På Byplanmødet 2023 vil vi debattere og inspirere til, hvordan vi som politikere og fagfolk i fællesskab kan udvikle planlægningen og samtalen om byen.

Aarhus skaber rammer for det gode liv

I Aarhus er man i fuld gang med at gentænke borgerinddragelse med en vision om sammen at skabe rammerne for det gode liv. Aarhuskompasset er et eksempel på, at byplanlægning er steds- og borgerspecifik. Der er brug for en demokratisk samtale, hvor borgere bliver anerkendt som reelle medskabere af vores byer. Vi har brug for at tage demokratiet alvorligt i byplanlægningen og finde nye metoder til at skabe byer og bykvalitet i fællesskab.

Annoncér i Byplan Nyt

Byplan Nyt 3 udkommer op til Byplanmødet, og her sætter vi fokus på demokrati og byplanlægning. Vil du have et bidrag med? Så kontakt Byplanlab på db@byplanlab.dk

TILMELDING

Dansk Byplanlaboratorium tilbyder early-bird-pris, hvis du tilmelder dig inden den 16. juni.

Vi giver desuden rabat til tilskudsgivere. Se priser og få mere information på byplanlab.dk

Programmet er tilrettelagt af Dansk Byplanlaboratorium, maj 2023

Layout og illustration: Mark Airs

Om tæthedsirritationer

– når byen bliver fortættet og forfladiget

Fortætninger i byudviklingsprojekter kan som i Odense blive velfungerende med kvalitativ tæthed, når man på en nænsom måde formår at bygge videre på de eksisterende bykvaliteter med forståelse for skala og helhed – ekstraordinær tæthed. Andre gange resulterer fortætning i forringelse af bokvaliteter, manglende oplevelse af lys og luft, støjforurening og nedsat adgang til grønne områder – simpel tæthed. Den gode by ligger i spændet mellem simpel tæthed og ekstraordinær tæthed

Af Knud Aarup Kappel, arkitekt MAA, studielektor Det Kgl. Akademi

Tæthed i byudvikling refererer traditionelt til koncentrationen af mennesker og bygninger i et givet område – eksisterende som nyt. Det er et centralt hensyn i byplanlægningen, og et vigtigt redskab vi bruger til tidligt at fastsætte netop antallet af mennesker og bygningers omfang for at sikre bebyggelsens kvalitet og menneskers livskvalitet. I vores kommune- og lokalplaner beslutter vi en tæthed ud fra politiske ønsker, marked, erfaring og tilpasning til omgivelserne, den er i nogen grad styret af udefrakommende energier. Tæthedsbestemmelser opfattes ofte af udviklere som et begrænsende maksimum, der skal udfordres for at få regnearket til at hænge sammen, mens andre aktører oplever det som unødvendigt høje rammer for en

udvikling, der mange steder betragtes med hovedrysten, kritik, distance og skepsis overfor byudviklingens udvikling.

Debatten om, hvorvidt udvikling med høj tæthed er ønskelig eller ej, har mange år på bagen. På den ene side kan udvikling med høj tæthed skabe levende, gangbare kvarterer med en række faciliteter og tjenester inden for gå- og cykelafstand suppleret af offentlig transport – bedre kendt som den kompakte by eller 15 minutters byen. Det kan også antage benævnelse som bymidter, brokvarterer, city eller blandet by. Der er efterhånden konsensus om, at høj tæthed kan have miljømæssige fordele, fordi det kan reducere behovet for biler og fremme offentlig og grøn transport, men i

praksis er vanskeligt at gennemføre uden protester fra erhvervsdrivende og borgere. På den anden side kan udvikling med høj tæthed føre til forringelse af bokvaliteter, manglende oplevelse af lys og luft, støjforurening og nedsat adgang til grønne områder og dermed kompromittere forestillingen om det gode liv eller det gode byliv. Udtrykket NIMBY dækker meget fint problematikken – Not In My BackYard eller ”det er vigtigt, men skal ikke være lige her.”

Ekstraordinær tæthed

Et godt eksempel på kvalitativ tæthed med blandet by som realisation er det ambitiøse Odenseprojekt Thomas B. Triges Gade (Fra Gade til By), hvor man har formået at skabe et komplekst, kompakt og lokalt tilpasset

CENTER FOR STRATEGISK BYFORSKNING

Center for Strategisk Byforskning består af forskere fra Aalborg Universitet, Arkitektskolen Aarhus, Det Kongelige Akademi, Roskilde Universitet og Københavns Universitet. Dansk Byplanlaboratorium er partner. Formålet med centeret er at generere og formidle strategisk viden, der kan matche den dynamiske og globale udvikling. Dette gøres bl.a. gennem forskningsaktiviteter og konferencer. Vi vil fremover bringe artikler fra deltagerne i Center for Strategisk Byforskning. Læs mere om Centeret på byforskning.ku.dk/om-csb

byudviklingsprojekt. Særligt øvelsen med at skabe bymæssighed og kompaktthed og i samme omgang tilpasse projektet til den omkringliggende kontekst med bl.a. 1800-tals huse i 1½ plan er en kunst og et eksempel på, hvordan tæthedsirritationer kan undgås. Indlejringen i den eksisterende by på en nænsom måde er essentiel. De individuelle bygningers arkitektur er – isoleret set – måske ikke verdensarkitektur, men helheden, skalaforståelsen og variationen samt et overordentligt højt niveau på udførelsen af det der binder det hele sammen – byrummene – gør, at byudviklingsprojektet passer til Odense. Man kan diskutere og kritisere enkeltheder (højhuset, Odeon, nogle stueetager mv.), men helheden er god og på et meget højt niveau. I samme kategori kan nævnes Nordhavn og/eller Køge Kyst, der også formår at bygge videre på eksisterende bykvaliteter, mens der introduceres nye og ofte overraskende tætheder.

Simpel fortætning

I den anden ende af skalaen ligger de byudviklingsprojekter, som vi oftest hører om i medier og den faglige diskurs. Det startede med havne-transformationer, hvor Holbæk,

Nyborg, Sønderborg, Thisted, Københavns Havn og Sydhavn m.fl. var firstmovers og siden har fået en hård medfart. Irritationerne over byplanen, bygningernes udseende, byrummenes udførelse, mængden af p-pladser og skalaen i byudviklingen kan måske forklares med manglende opmærksomhed på eksisterende forhold, tilpasning til byens skala, kompleksitet og graden af privathed. Men også tabet og savnet af oprindelige havnefunktioner sammen med de fællesskaber og kulturer der er tilknyttet havnen. Et dækkende begreb, påstår jeg i mit oplæg, kunne være, at vi har med simpel tæthed at gøre. Simple tæthed handler om excel-regnearket, ensidigt fokus på maksimale bebyggelsesprocenter, kortsigtet markedsorientering og slutbrugerfokus med følgende excel-arkitektur, developer-heaven og spørgsmålet om der har været en arkitekt til stede... det er grove løjer – og stadig en stor del af byudviklingen pt. De nye energi- og bæredygtighedskrav har ikke gjort Excel-arket mindre.

For at imødekomme ønsket om og behovet for bæredygtige byer og samfund bør vi overveje, om kontekstens kompleksitet kan være en del af svaret på nye måder at udvikle byerne på. En

udvikling vi allerede ser konturerne af og kan opleves 1:1, der hvor fx Nordhavn er bedst, nemlig hvor der er "noget i forvejen". Trelleborggade er et meget fint bud på det, jeg vil kalde en form for ekstraordinær tæthed, som er opstået, fordi udviklingen har været opmærksomme på eksisterende kvaliteter – tydelige eller slørede – og fremkaldt nye verdener med respekt for det, der allerede beboede området og formåede at tegne, tale, skrive og bygge sig ind i stedets skala.

Om tæthedsiterationer

I min praksis på Det Kgl. Akademi er min KUV knyttet til undervisning og til en egen kunstnerisk praksis koblet med refleksion over denne praksis' kunstneriske udsagn, metode, idégrundlag og relevans. Titlen er Nutidig Kontekstforståelse og flyder sammen med undervisningspraksis og praksis på egen tegnestue, hvor jeg bl.a. rådgiver andre praktikere indenfor byudvikling. Denne samlede trebenede praksis er dermed i berøring med et undervisningsmiljø, et artistisk researchmiljø og en tegnestuefaglighed ofte i kommunalt regi. Dette åbner et komplekst og dynamisk felt, hvor den nutidige kontekst konstant skifter

Holbæk Havn: Et eksempel på simpel fortætning og en type af byudviklingsprojekter man hører mest om i medier og den faglige diskurs. Holbæk var sammen med Nyborg, Sønderborg, Thisted, Københavns Havn og Sydhavn m.fl. firstmovers. Foto: Pixabay

position og perspektiv, hvad enten der er tale om feltstudier med studerende i Thy, strategisk byudvikling i landdistrikter eller større udviklingsplaner for fx Albertslund Kommune om Hersted Industripark. Endelig har tegnestuen en konkurrenceaktivitet, hvor den brede kontekstforståelse i særlig grad aktiveres i en forslagsstillende praksis. Tæthed er i dette felt mange forskellige ting og har en tendens til at berige hinanden, heldigvis.

Ud af dette rum og i anledning af CSB-konferencen opstod begrebet tæthedsiterationer. I dette begreb bor en kritisk stillingtagen til tæthed, jeg tror den gode by ligger i spændet mellem simpel tæthed og ekstraordinær tæthed. At begge verdener har en relevans og når balancen er rigtig, kan den gode by opstå.

I den ekstraordinære tæthed ligger en opmærksomhed på positive begrænsninger, der taler til vores oplevelsevner, sanseapparatet, respekten for andre levende arter, og at vi i højere grad åbner os for omverdenen. Der kan opstå nye og mere nuancerede diskussioner om tæthed, hvor det også omhandler de værdier, der ikke står i regnearket. Om de forskellige kulturer, der allerede bebor et sted og langt mere bymæssige og oplevel-

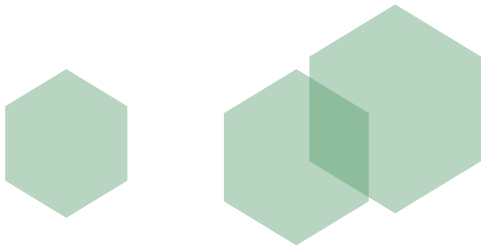
sesrige byer. Et radikalt bud på dette har jeg i samråd med min tegnestue skrevet en kort artikel om, publiceret via Byrumsmonitor (30.06.2022), på baggrund af et idékonkurrenceoplæg til Arkitektforeningen, hvor der spørges om vi "kan bygge ny by?". Vi siger Ja! Og foreslår at fastlåse det nuværende byareal, bevare og bygge videre på eksisterende bygninger samt huske at skabe reelt blandede byer og prioritere det kollektive. Artiklen udråber behovet for en "Ny Sofistikeringsperiode", der er forløber for begrebet ekstraordinær tæthed. Med dette blik bliver halvtomme provinsbyer, uaktuelle industriområder og døende bymidter måske aktuelle igen, fordi de nu rummer et udviklingsperspektiv, der skaber oplevelsesrige steder, giver plads til fx 30% natur og fordi de færreste byer bliver mere spændende af nye barmarks projekter. En strategi der peger stik modsat konferenceformiddagens oplæg om, hvordan byerne for tiden udvikler sig.

Om ny kompleksitet

Afslutningsvist er tæthed i byudviklingen et spørgsmål, der i min optik kræver rum til langt større kompleksitet, end det den simple tæthed rummer. Vi bør nøje overveje en lang række af

faktorer, der måske kan betegnes som modstande i positiv forstand eller som sten i skoen. Ikke for at stoppe udvikling men for at gøre op med forfladigelsen, ensartetheden og forestillingen om, at by i Brande er det samme som i Frederikssund eller i Middelfart. Kvaliteten af det byggede miljø opstår i høj grad, når "der er noget at forholde sig til". Ved at skabe afsæt for mangefacetteret tæthed i form af oplevelsesrige offentlige rum, et varieret udbud af boliger og supplerende fællesskabsfunktioner – steder og ikkeboligfunktioner, kan byerne i langt højere grad skabe tætte kvarterer, der er levende, inkluderende og bæredygtige.

Artiklen er blevet til på baggrund af et oplæg på konferencen "Tæthed Med Kvalitet", der fandt sted på Center for Strategisk Byforskning i marts 2023. Begrebet tæthedsirritationer blev desuden udfoldet af Ole B. Jensen AAU Architecture, Design and Media Technology og Tina Saabye, tidligere stadsarkitekt i Gladsaxe, nu direktør for Dansk Byplanlaboratorium (red.)

Klima og kvalitet – i bybusiness og byfortætning

Kommuner bygger ikke by alene – det gør de sammen med bygherrer. Derfor er det væsentligt at tale sammen om gensidig værdiskabelse. Både for dem, der lever af det og for dem, der skal leve med det. Vi har brug for hinandens ambitioner. Bygherrer skal med kommunens ambitioner kunne se ind i investeringssikkerhed og afkast. Kommunen skal med bygherrers ambitioner vedligeholde og udvikle byens samlede værdi – til gavn for borgere, erhvervsliv, besøgende og alle, der bygger med.

Af afdelingschef for Byudvikling Anette Kold, Odense Kommune

I Odenses Bystrategi 2023 står: Vi vil bruge målet om klimaneutralitet som en løftestang til at genopfinde byudviklingen, så vi skaber en grøn, sund og levevenlig storby, bygget med kvalitet. Ambitionen er, at kommunen proaktivt skal sætte rammerne for byens transformation og sikre omtanke i byens udvikling. Samtidig er vi også opmærksomme på, at businesscasen bagved skal gå op – for ellers udvikles der ikke by eller bygges nye boliger. Odense fortsætter et mangeårigt dedikeret fokus på byfortætning. Der er blevet talt med mennesker mellem husene, og kulturlivet er blevet prioriteret. En enestående transformation af indre by er realiseret. En firsporet vej er blevet til ny by midt i den eksisterende by.

Der er med Bystrategi 2023 og i arbejdet mod Kommuneplan 2024 fortsat fokus på byfortætning. Når der omdannes i bymidten, når der udlægges nye boligområder, og når der formuleres nye rammer for erhvervsarealer – så tænkes der tæt by! Der er samtidig et stadigt stigende fokus på kvalitet i byfortætningen. Både fra byens borgere og i de politiske drøftel-

ser. Bystrategien slår også et helt aktuelt og ambitiøst fokus på klimadagsordenen fast. Byfortætning er derfor ikke blot at øge antallet af mennesker, der kan udfylde byens rum. Byfortætning er også, at vi skal transportere os mindre. Hverdagslogistikken skal gå op med så få kørte kilometer som muligt. Kvalitet i byfortætning er ikke alene æstetik i facader eller boligkvalitet. Byen skal være langtidsholdbar, genanvendelig og CO₂-bevidst. Klima og kvalitet fletter sig, og aktuelt er vi nysgerrige efter; hvordan taler vi sammen om ambitioner for klima og kvalitet, når vi udvikler tæt by sammen med bygherrer?

Myndighed og oversætter af politiske ambitioner

I samarbejdet med bygherre er kommunens rolle ikke alene at byde ind med myndighedskrav. Det er også at være oversætter af de politiske strategiske ambitioner. I Odense har vi et løbende fokus på at gøre den oversættelse mere håndgribelig. "Kvalitet i byfortætningen" har siden 2016 været det helhedsorienterede dialogværktøj

og opslagsværk, som byplanlæggere og byggesagsmedarbejdere har brugt i det daglige arbejde og i samtalen med bygherrer, investorer og rådgivere. Et værktøj til et fælles sprog om kvalitet. Værktøjet fulgte Kommuneplan 2016-2028 og beskriver forskellige temaer så som identitet i byggeriet, adgangsforhold, dagslys og sollys, vind og mikroklima, støj i og omkring boliger, parkering og opholdsarealer. Det viser gode eksempler til inspiration.

En ny kvalitetsdagsorden er under udvikling, så næste skridt er at integrere klimahensyn og bæredygtighed i værktøjet. Stoflighed i materialer ses i lyset af CO₂-udledning og levetid, vandveje kan give grønt i byens rum, bytræer svaler varme byer og klimaskærmens æstetik holdes op mod den energi, der genereres. Vi skal bygge tæt, men ikke for tæt, fordi dagslyset skal nå boligen og gaderummet. Materiale- og klimabevidsthed betyder at eksisterende skal genanvendes og transformeres. Det er stedbundet CO₂, som tæller.

Klimainvesteringer er altså ikke 'blot' for klimaets skyld, eller fordi man

Fotos: Odense Kommune

'skal', men også for herlighedsværdi, æstetik og langsigtede løsninger.

Så nysgerrigheden fortsætter; Hvordan bygger vi by på en måde, så det bliver værdiskabende på flere bundlinjer? For klima, for kvalitet og som businesscase ...

Klimamål og kloge kvadratmeter

Kommunes rolle er også at sikre strategisk klog arealanvendelse og at huske balancen, så vi ikke ender med den FOR tætte by. Bygherrer har som oftest det primære fokus på eget byggeprojekt (naturligt nok), mens kommunen skal sikre sammenhæng med byens helhed og sætte rammer for livet mellem byggeprojekterne.

Vi skal derfor spørge hinanden: Er en tæt by nødvendigvis også en høj by? Er tæt by et udtryk for mange etagemeter, mange mennesker eller høj oplevelsesrigdom? Er en tæt by en oplevelse af tætte rum frem for åbne vidder? Og er der i tæt by plads til blå og grønt?

Høj kvalitet i det byggede miljø bør være et klimamål. Så den by og de kvadratmeter, der bygges med de

by- og gaderum, der udvikler sig, og de byggerier som skyder op, er så kvalitetsfyldte som muligt! Det betyder nemlig noget for, om byen er langtidsholdbar. Bygninger udviklet med kvalitet og omtanke er bygninger, som bruges igen og igen. Byrum, der har en høj kvalitet, får vi lyst til at opholde os i og færdes i, i langsomt tempo. Vi sætter kunsten ud i de gode rum. Vi trækker byliv og events ind. Gode rum mellem huse af høj kvalitet opretholder et byliv, som er værd at vende tilbage til.

Tidlig dialog og planværktøjer

Når vi skal forene klimaperspektiver med kvalitet i arkitektur, boliger og bykvarterer og udtrykke, omsætte og formidle et højt ambitionsniveau for en helhedsorienteret bæredygtig byudvikling – så har vi brug for at arbejde tæt sammen med dem, der bygger byen, nemlig bygherrerne. Flere bygherrer arbejder allerede selv med krav til fx certificering ved nybyggeri, og mange har værdifuld indsigt i løsninger og muligheder. Skal vi sammen nå endnu længere, så skal vi som kom-

mune spille tidligt og relevant ind ved at konkretisere politiske ambitioner for byen. Vi skal formidle forventninger og krav, så de giver mening og bidrager til værdiskabelse.

Vi har planværktøjer, der kan sikre, at bebyggelse bevares og genanvendes. At byen fortættes og indrettes med sigte mod at fremme bæredygtig transport. Det håndterer vi blandt andet i krydsfeltet mellem lokalplanlægning, kommuneplanlægning og grøn mobilitetsplanlægning. I de tilfælde hvor kommunen er grund-sælger, kan der arbejdes med krav i udbuddet. Ved tildeling af støtte til almene boliger, kan der i begrænset omfang også stilles krav. Men klima- og bæredygtighedstiltag i det byggede miljø beror i høj grad på velvilje fra de enkelte bygherrer.

Vi skal udvikle værktøjer til at oversætte og formidle ambitioner, så vi kan tale om bundlinjer i balance – og om krav, forventninger og muligheder når klima og kvalitet forenes.

Man må tænke nyt ...

... hvis man skal dæmme op for en byudvikling, som realiseres gennem omfattende nedrivninger

Et nyt pilotprojekt i Gladsaxe skal vise, hvordan vilje, viden og et nyt værktøj kan bruges til at balancere udvikling og bevaring i bymæssige bebyggelser med andre bevaringsværdier end de traditionelle.

Af Ph.d. bevaringsfaglig rådgiver/ejer Rikke Stenbro, Substrata

Det kræver vilje, viden og værktøjer at balancere udvikling og bevaring i bymæssige bebyggelser både de tætte, de porøst udflydende, de komplekse og de homogene. Udfordringerne er forskellige og stedspecifikke. Men det ser ud til, at man i mange kommuner trods gode intentioner og velmenende lokalplaner har vanskeligt ved at undgå, at den byudvikling man planlægger for per automatik ledsages af bulldozere. Dette uanset om investeringspresset i et område er højt eller lavt.

Vi bør udfordre de gældende bulldozer- og bevaringsdoktriner i byudviklingen

I tiden efter anden verdenskrig er vejen til byudvikling, bysanering og byfornyelse næsten altid blevet banet af bulldozere. Selv om vi ikke er gået så radikalt til værks i Danmark som i andre lande, hvor hele bydele mange steder er blevet jævnet med jorden for at give plads til ny udvikling. Så har det herhjemme i mere end et halvt århundrede i bygge- og planlægningsregi været helt legitimt at rive bygninger ned, som ikke længere blev

anset for tidsvarende. Den historiske infrastruktur er imidlertid og heldigvis blevet fastholdt og udbygget de fleste steder, på samme måde er bygninger tillagt høj bevaringsværdi sammen med bymiljøer udpeget som kulturmiljøer for det meste blevet stående.

Men med de voldsomme klimaforandringer og forsyningskriser vi aktuelt står midt i og over for, er der i bygge- og planlægningsregi behov for at kunne arbejde med et udvidet og nuanceret bevaringsbegreb. Bygninger med betydning for et områdes identitet, men som ikke i klassisk forstand kan tilskrives en høj arkitektonisk og/eller kulturel værdi, bør kunne sikres mod nedrivning gennem planlægningen. Især hvis de endnu ikke er udtjente. Der er behov for at udvide og revidere synet på, hvad der har værdi og derfor defineres som en ressource samt i hvilket tidsrum og for hvem.

CO₂-udledningen knyttet til nedrivning, affaldshåndtering og evt. genanvendelse af bygningsdele er sammen med udledningerne knyttet til opførelsen af nyt byggeri ganske betragtelige. En nyere udregning fra Rambøll viser, at man bruger 50 gange

mere CO₂, hvis man fremfor at genanvende den bærende konstruktion i en bygning vælger at rive bygningen helt ned og opføre en ny bærende konstruktion. Alligevel kan kommunerne, uanset hvor grønne, bæredygtige og klimaansvarlige de ønsker at være, ikke udstikke et nedrivningsforbud, hvis en ejer vil rive en ældre, men endnu ikke udtjent bygning ned og erstatte den med en ny, medmindre den ældre bygning er beskyttet mod nedrivning via en lokalplan. Det giver den eksisterende lovgivning ikke mulighed for. Heller ikke høj bevaringsværdi eller lokalplaner med et bevaringssigte kan i sidste ende forhindre nedrivning, hvis lokalplanen er skruet sådan sammen, at den giver politikerne mulighed for at dispensere fra den.

Ønsker man at revitalisere et område eller en bygning ved at indrette til anden brug, vil eksisterende bygge- og planlovgivning i mange tilfælde spænde ben for funktionsændringen. Da der ved funktionsændring stilles krav om, at eksisterende bygninger skal leve op til dagens bygningsreglement. Er en bygning udpeget med høj bevaringsværdi, kan

I tiden efter anden verdenskrig er vejen til byudvikling, bysænering og byfornyelse næsten altid blevet banet af bulldozere.

der dog ved funktionsændring gives dispensation fra BR18. Det samme gælder ikke for en kulturmiljøudpegningsplan. Den giver ikke hjemmel til dispensation fra BR18 i tilfælde af, at en bygning i det udpegede område ændrer funktion fx fra erhverv til boligformål.

Vilje til at fastholde og videreføre eksisterende bebyggelse i kommunen

Eksisterende lovgivning giver, som vist ovenfor, ikke megen støtte til en udvidet og klimavenlig bevaringspraksis. Har en kommune viljen til at være mere restriktiv over for nedrivning af bygninger fx i områder med en udpræget og særlig stedsidentitet, skal man lede hårdt og længe efter mulighederne.

I henhold til planlovens § 14 kan en kommune nedlægge forbud mod forhold, som kan reguleres med en lokalplan. Altså kan kommunen med en lokalplan stille krav om bevaring

af bebyggelse – det fremgår i planlovens § 15, stk. 2, nr. 18. Allerbedst sikrer man en bygning ved at fastlægge i en lokalplan, at ejendommen er omfattet af et forbud mod nedrivning. Der er dog den hage ved det, at det kan medføre en risiko for, at ejeren kan forlange ejendommen overtaget af kommunen mod erstatning – det fremgår i planlovens § 49. Men værre er, at kommunerne oftest ikke er gearret til nedlæggelse af et § 14 forbud, da de ikke har tiltrækkeligt med tid og ressourcer. Måske derfor er mange kommuner tøvende over for at nedlægge forbud? Og hvad gør man så?

Vil man undgå den bulldozerdrevne byudvikling, er der brug for at kende

lovgivningen – og udnytte alle de muligheder, der findes i den – ligesom der er brug for alle de argumenter for bevaring, som kan stemples op af jorden. Det kræver desuden, at kommunens forvaltning er forudseende, har viljen og ikke mindst ressourcerne til at få skabt et ordentligt og oplyst videns- og plangrundlag at udvikle fra. Inden de forandringslystne købere rykker ind med ønsket om en hel eller delvis make- eller takeover af et område eller en bygning. Endeligt forudsætter det, at politikerne rettidigt prioriterer udarbejdelsen af de bevarende lokalplaner, og at de er lydhøre over for de gode argumenter, som tilvejebringes i processen.

På dette ortofoto fra 1926-27 fra det Kgl. Biblioteks onlinetjeneste, Danmark set fra Luften, kan vi se, at grusgravskraterne ligger langs med de skel, som før 1772 tegnede Bagsværd landsbys stjerneudstykningskoter, matrikel- og vejstruktur.

Kulturarvsvurderinger og ingeniørtekniske vurderinger er bygning for bygning sidestillet i en grafisk "equalizer-figur", så det er let at se, om der er et sammenfald imellem dem. Kommunen får med det udviklede screeningsværktøj en bred og fagligt underbygget argumentation for, hvor, hvordan og hvorfor det kan give mening at forlænge eksisterende bygningers levetid.

I et konkret pilotprojekt fra Gladsaxe Kommune har vi, i Substrata, haft mulighed for at udvikle en underbygget og tværfaglig argumentation for bevaring af områdekvaliteter og bygninger i et tidligere industrivarter i Bagsværd, der hovedsageligt blev opført i perioden 1950-1965, som man i 2010 havde vedtaget en ny helhedsplan for. Kommunen havde erfaret, at bestemmelserne og værdikriterierne i de udarbejdede lokalplaner for området var utilstrækkelige. I den del af området, som allerede er i færd med at blive udviklet, er alle bygninger med undtagelse af én revet ned eller forudsættes revet ned på trods af, at nogle af dem var udpeget med et potentiale og en betydning for området i helhedsplanen.

Viden og værktøjer i det konkrete pilotprojekt

Vores tilgang til at hjælpe Gladsaxe Kommune handlede i første omgang om at give forvaltningen en underbygget forståelse af områdets konstituerende træk og siden nogle brugbare og begrundede værtdiudpegninger af bygningsmassen.

Vi valgte at bygge vores analyse op efter DIVE-metodikken udviklet af den norske Riksantikvar. Metoden er skalerbar og bygget op over en enkel struktur, der kan give et overblik over, hvad der har været og er vigtigt for et

områdes udvikling topografisk, kulturhistorisk samt arkitektonisk. Dette overblik giver mulighed for at udpege en retning for, hvordan de spor, historien har trukket i området, kan tages med i den videre udvikling.

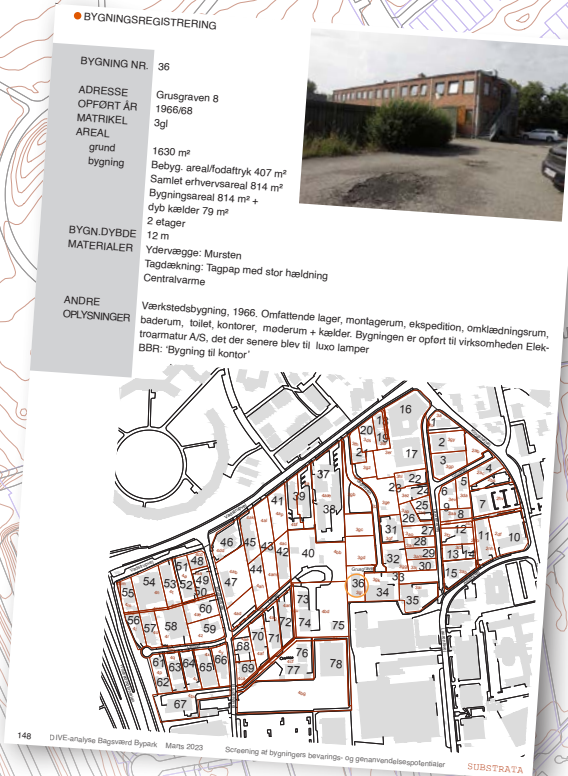
Opgaven i Bagsværd har givet os anledning til at udvikle en prototype på et værktøj, som alle kommuner i princippet har behov for, mens de venter på, at staten skal lave en lovgivning, der kan forhindre, at ikke udtjente bygninger rives ned.

I Bagsværd har vi på bygningsniveau valgt at udbygge DIVE-analysen med screening af enkeltbygningers bevarings- og genanvendelsespotentialer og til formålet udviklet et nyt værktøj. Værktøjet er tværdisciplinært og kobler værdisætningen af området samt de enkelte bygningers kulturhistoriske og arkitektoniske værdier med ingeniørtekniske vurderinger af bygningernes genanvendelsespotentialer. Dette for at undersøge, om der er en korrespondens mellem de forskellige typer af værdier og poten-

tialer. Så vi kunne give kommunen en bred og underbygget argumentation for, hvor, hvordan og hvorfor det kan give mening at forlænge eksisterende bygningers levetid.

Ingeniørvurderingerne fra Øllgaard Rådgivende Ingeniører har fokus på, hvad der skal til, hvis eksisterende bygninger skal konverteres til boligformål iht. gældende bygningsreglement. De anvendte kriterier er generiske og handler om varmetab, materialer, fugt, konstruktion og økonomi.

Værdikriterierne brugt til at vurdere de enkelte bygningers kulturhistoriske og arkitektoniske værdier, i alt 78 bygninger, er derimod funderet i den viden om området, som DIVE-analysen foldede ud. De er således ikke generiske. Kun et af værdikriterierne har en generel karakter (bygningen i sig selv), mens de øvrige tre (bygningen i relation til omgivelserne, placering på grunden og bygningens betydning for områdets stedsidentitet) er stedsspecifikke og forankrede i DIVE-analysens aflæsning af lokale historiske og geografiske forhold. Da vi researchede på områdets topografi og kulturhistorie, fandt vi nemlig ud af, at der har været en rig forekomst af bl.a. ler og grus fra istidens smeltevandsaflejringer i området. Den matrikulære struktur i området med beplantningsbælter langs skel sammen med bygningernes placering understøtter

Der er gode grunde til at arbejde med et udvidet bevaringssyn og udvikle værktøjer som vores, der rækker på tværs af fagligheder og skaber en mere helheds- og stedsspecifik forståelse af eksisterende bygningers værdier og potentialer. Det er i al beskedenhed det, vi mener at være lykkedes med i Bagsværd.

Eksempel fra screeningen som angiver den enkelte bygning's placering på kort. Kortet er suppleret med et foto samt en kort forklarende tekst baseret på udtræk fra BBR og Gladsaxe Kommunes byggesagsarkiv. Kortet viser, at industri-kvarterets matrikelstruktur og efterkrigsbebyggelse i stor stil følger den tidligere stjerneudstyknings skel. Sammenfald og overlægning af flere tiders spor er kendetegnende for området. Hvis den enkelte bygning accentuerer disse, tilskrives den højere kulturhistorisk værdi. Værdisætningskriterierne er sted-specifikke og baserer sig på den viden om området, som er fremdraget i DIVE-analysen.

fortsat fortællingen om dette, samt om stjerneudstyknings Bagsværdsgårde havde før og efter udskiftningen i 1772. Da grus- og lerforekomsterne blev gravet ud fra omkring år 1900, skete dette således langs den tidligere stjerneudstyknings skel. Derfor ser vi den dag i dag kotespring på op til flere meter løbe langs matrikel-skellene i området. Værdisætningen af den enkelte bygning kan derfor være højere, hvis bygningen accentuerer og fortæller områdets matrikulerings- og grusgravshistorie.

Transparens og overblik

Der er lavet to opslag per hver bygning. På det første vises den enkelte bygning med et foto og et kort, hvor en orange cirkel angiver placeringen. Billedmaterialet er suppleret med en kort forklarende tekst baseret på udtræk fra BBR og Gladsaxe Kommunes byggesagsarkiv. På næste opslag finder man vurderingen af den kulturhistoriske/arkitektoniske værdi, og hvis denne er høj, suppleres der med en ingeniørteknisk vurdering af den pågældende bygningens genanvendelsespotentialer. Den byggetekniske vurdering er baseret på et ingeniørfagligt skøn og kan ikke 1:1 bruges som afsæt for konkrete ombygninger, men vil forud for evt. ombygningsplaner og intervention skulle suppleres med mere substansielle ingeniørtekniske undersøgelser

og konkrete beregninger. For at sikre at værdi- og potentialekortlægningen er transparent og kan bruges i det videre arbejde, er de aflæste værdier og potentialer først kort beskrevet og dernæst opstillet i en grafisk figur, en såkaldt equalizer. Figuren giver læseren mulighed for at få et hurtigt overblik over de overordnede byggetekniske vurderinger af de respektive bygningers genanvendelsespotentialer og deres kulturhistoriske/arkitekturhistoriske værdier og for at se, om der er et sammenfald imellem dem. Der er lavet en kort sammenfatning for hver enkelt bygning. Hvis en bygning vurderes både at have et stort ingeniørteknisk genanvendelsespotentiale og en stor kulturhistorisk/arkitektonisk værdi, bør kommunen som hovedregel nægte at give nedrivningstilladelse, hvis der søges om tilladelse hertil. Hvilket der ikke hjemmel til, medmindre bygningen omfattes af et nedrivningsforbud med en lokalplan.

Opgaven i Bagsværd har givet os anledning til at udvikle en prototype på et værktøj, som alle kommuner i princippet har behov for, mens de venter på, at staten skal lave en lovgivning, der kan forhindre, at ikke udtjente bygninger rives ned. Særligt dem som ikke umiddelbart lever op til de etablerede bevaringskriterier, men der alligevel er argumenter for at bevare. Vi har testet værktøjet på en omfattende empiri

som beskrevet ovenfor.

Hvad og hvorfor har vi brug for et nyt værktøj?

Et bredere, mere dynamisk og inkluderende perspektiv på bevaring af såvel bygninger som af større og mere komplekse bebyggede sammenhænge er nødvendigt, hvis vores samfund med kommune og stat i front skal kunne imødekomme de udfordringer, vi står over for. Verden er i hastig forandring. Udfordringerne står i kø, vi kan hverken bygge os ud af problemerne eller blive ved med at gøre det, vi har gjort frem til nu, heller ikke når det kommer til bevaring. Klimaforandringer, reduktion af CO₂-udledninger tvinger os, sammen med ressourceknaphed, et stigende behov for bygninger til erhverv og boliger i de store byer og fraflytningen på landet til at gentænke byggeriets og planlægningens praksis og forvaltning. Der er gode grunde til at arbejde med et udvidet bevaringssyn og udvikle værktøjer som vores, der rækker på tværs af fagligheder og skaber en mere helheds- og stedsspecifik forståelse af eksisterende bygningers værdier og potentialer. Det er i al beskedenhed det, vi mener at være lykkedes med i Bagsværd.

Discountbutikken som centerbyernes omdrejningspunkt?

Vi kan planlægge med gode intentioner for byerne, men det er konkurrencen i dagligvarehandlen, der afgør, hvilke butikker og kæder der får succes. Skal vi holde fast i de traditionelle bymidter, eller er vores opgave at skabe rammerne for nye kvalitetsfulde steder med afsæt i dagligvarebutikkernes nye betydning for byernes daglige liv?

Af Morten Strørup, arkitekt MAA og partner i CK&CO

I det sidste nummer af Byplan Nyt blev den lokale købmand som omdrejningspunkt i de små lokalsamfund beskrevet. Artiklen tog afsæt i det borgerdrevne initiativ, som skal sikre et sundt forretningsgrundlag for købmanden. En anden måde at sikre det på er ved at reducere omkostningerne. Det kan man nu gøre ved slet ikke at have noget personale. De ubemandede butikker er kommet til. Der er ca. 30 ubemandede butikker på landsplan, og der er flere på vej. Det skaber en helt ny mulighed for en lokal butik.

Det interessante bliver at se, om nogle af de etablerede dagligvarekæder går denne vej.

Men den ubemandede butik kan dog ikke blive det samme fælles omdrejningspunkt, som de bruger-drevne butikker er i et lokalsamfund. Det skyldes, at de ubemandede butikker simpelthen ikke kan tilbyde kunderne den samme service.

Ser man i en lidt større skala, så er discountbutikkerne på vej til at blive det nye omdrejningspunkt i mange mindre købstæder og provinsbyer. Det er den forsatte konkurrence på dagligvaremarkedet, der medfører, at discountbutikkerne dominerer dagligvarehandlen, i nogle forstæder samt de små og mellemstore byer bliver det på bekostning af købmanden og supermarkedet.

Baggrunden for udviklingen i dagligvarehandlen

Grunden til, at discountbutikken dominerer over købmænd og supermarkeder, skyldes bl.a. et generelt fald i forbruget over de sidste 20 år. Faldet i forbruget er primært drevet af mere overordnede og udefra kommende tendenser, fx er tobakssalget faldet fra ca. 10% af dagligvarebutikkernes samlede salg til 2%, desuden er der kommet mange nye discountbutikker.

Det er bl.a. et resultat af en aggressiv etableringsstrategi.

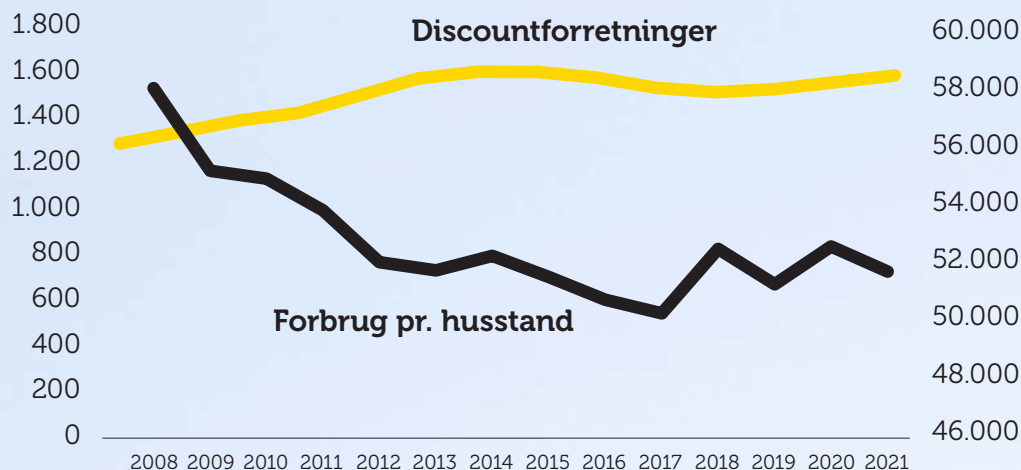
De mange lukninger det sidste år skyldes en eksplosion i omkostninger til fx energi og en samtidig opbremsning i forbruget. Det er en meget dyr kombination, særligt hvis du har et supermarked med lidt højere priser placeret i en gammel bygning, der er dyr at drive.

En anden vigtig grund til, at discountbutikkerne har haft stor succes, er, at de har formået at udvikle sig fra nærbutik til mini-hypermarked. Det er bl.a. en konsekvens af planlovens lempelse af arealstørrelse for enkeltstående butikker og lokalcentre. Som udgangspunkt var en discountbutik i 1990'erne ca. 800 m². Så blev der behov for at begrænse dem, så planloven fastsatte en maksstørrelse på 1.000 m². Det fik den effekt, at alle nye butikker blev 1.000 m². I 2017 blev reglerne så lempet til 1.200 m² igen

Discountbutikkerne dominerer over købmænd og supermarkeder bl.a. på grund af et generelt fald i forbruget over de sidste 20 år.
Foto: Morten Strørup

med den konsekvens, at kæderne lige siden har haft travlt med at bygge nye og større butikker. Større butikker betyder behov for større omsætning og dermed større sortiment.

Planlovens regler for lokalcentre og enkeltstående butikker betyder også, at supermarkederne ikke kan lokaliseres udenfor bymidter og bydelscentre. Det skyldes, at supermarkeder, som har brug for mere areal til et større varesortiment, har brug for +2.000 m² for at være konkurrencedygtige. Det giver discountbutikkerne en stor konkurrencefordel.

Det er dog ikke alle discountkæderne, der har været lige gode til at bruge mulighederne. FAKTA og ALDI, som har været på markedet længe, har ikke haft succes med at tilpasse deres lokaleportefølje, mens NETTO, som var den første discountbutikskæde, løbende har tilpasset varesortiment og butiklokaler. De kæder, der

står stærkest lige nu, er REMA 1000 og LIDL, der begge har en lokaleportefølje af nyere tidssvarende butikker i forhold til butiksstørrelse, placering og bygningsstandard.

Konsekvensen for vores mindre byer og forstæder

Det koncept, der vinder den interne konkurrence mellem discountbutikkerne, er størrelsen på p-pladsen. Der er en direkte forbindelse mellem tilgængelighed og omsætning. Dagligvarebutikker, der ligger udenfor bymidterne ved fx en indfaldsvej til en by, har den klare fordel, at kunderne har nem adgang til butikkerne, og man kan altid tilbyde parkering til bilen på store p-arealer. Det er jo den absolutte modsætning til dagligvarebutikker i bymidter, hvor adgangen er mere besværlig, parkering ofte ikke ligger lige ved butikken, og selve butikken er tit for lille eller for irregulær.

Derfor skal vi som politikere og planlæggere være opmærksomme på, at når vi skaber mulighed for at etablere nye butikker udenfor bymidterne, så gør vi god tilgængelighed til et konkurrenceparameter, som får en direkte negativ betydning for bymidternes eksisterende butikker.

Der er mange eksempler på, at nye butikker udenfor bymidterne betyder lukninger i de traditionelle bymidter. At dagligvarehandlen og bylivet rykker væk fra bymidterne til bedre tilgængelighed, er ikke noget nyt i et historisk perspektiv. Den samme udvikling skete som konsekvens af jernbanen, da stationsbyerne blomstrede op. Der er ganske mange eksempler på, at byernes aktivitet

flyttede helt væk fra den oprindelige by, tag bare Fårevejle og Bording, der begge har både kirkeby og stationsby. Så er udviklingen et problem eller bare noget nyt? Udviklingen i discountbutikkerne er stadig drevet af bilismens tilgængelighed, hvilket indtil videre er et problem for vores ressourceforbrug, også selv om det sker i elbiler.

Der er også et problem, fordi handlen er et fundament for byernes liv, og der er endnu ikke et godt svar på, hvordan "resten" af byen skal reagere på, at handlen flytter ud. I nogle byer skabes der en besynderlig situation, hvor der med en hånd investeres i byliv og byrum, mens man med den anden hånd planlægger for butiksplaceringer, der bidrager til en flytning af dagligdagens liv.

Vi kan prøve at holde fast i den traditionelle bymidte som i Ringe, eller vi kan gentænke centerbyernes centrum som i Ringsted.

Vores nye opgave

Vi kan i hvert fald ikke tage dagligvarehandlen i bymidten for givet, og i de byer, hvor det ikke længere er bymidten, der er rammen om dagligvarehandlen, står vi som planlæggere med en ny opgave. Det er at skabe rammerne for byens handel omkring byens nye midtpunkt ved discountbutikken. Det kan godt blive et nyt omdrejningspunkt i byen, men det er på andre præmisser end den traditionelle bymidte. Hvordan overfører vi byens identitet til discountbutikken, og hvad skal der til for, at dette nye sted bliver kvalitetsfuldt? Har vi som planlæggere den rigtige viden og de rigtige lovgivningsmæssige værktøjer.

Myter og realiteter om flyttemotiver, bolig- og bosætningspræferencer

Hvem flytter, hvorfor og hvad tiltrækker dem, der flytter – og hvad afholder andre fra at flytte? Rapporten har titlen Myter og realiteter om flyttemotiver, bolig- og bosætningspræferencer.

Af seniorforsker, ph.d Helle Nørgaard og forskningschef Hans Thor Andersen, Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet – Build, København

Hvert år skifter tæt på en million danskere adresse; halvdelen af flytningerne sker internt i en kommune, 40% sker mellem to kommuner og de sidste 10% flytter fra en region til en anden. De fleste flytninger kan henføres til ændret livsfase – flytte hjemmefra, flytte sammen, skifte bolig til større eller mindre samt i forbindelse med skilsmisse eller i forbindelse med uddannelse eller job. Nogle flytter en del, andre flytter få gange og ganske få flytter stort set aldrig.

Der er gennem de seneste år(tier) sket væsentlige geografiske forskydninger i befolkningens bosætning, og der hersker en række antagelser om både omfang af samt retning og baggrund for flyttebevægelserne.

- De to stærkeste antagelser er,
- 1) At urbaniseringen vil intensiveres, og at der primært vil være tilflytning og befolkningsvækst i byerne
  - 2) At senere årtiers befolkningstilbagegang i yder- og landområder vil fortsætte og forstærkes over tid, samt at der er tale om en strukturel og uafvendelig udvikling.

De unge flytter mest

Antagelserne om forskellige befolkningsgruppers bolig- og bosætningspræferencer er tæt knyttet til dette. Det antages således ofte, at befolkningen har en præference for at bo i storbyen pga. job- og karrieremuligheder, mangfoldighed og kulturtilbud mv. samt fravælger at bo i landområder pga. begrænsede udviklings- og jobmuligheder. Data fra Danmarks Statistik viser, at der over tid har været skiftende retning i befolkningens bosætning, som det ses af tabel 1. Tabellen viser den procentvise fordeling af befolkningen i Danmark efter bystørrelser fra 1901 til 2022 og viser, at der – undtaget befolkningsudviklingen i landdistrikterne – er tale om en relativ stabil fordeling af befolkningen i de danske byer.

Stabilitet over tid gælder også for flytninger fordelt på forskellige aldersgrupper, hvilket illustreres i figur 1, som bl.a. viser, at hovedparten af alle flytninger foretages af unge i aldersgruppen 18-24 år. De unge flytter typisk 6-8 gange så ofte som deres

forældre, og som det ses af figuren, falder andelen af flytninger drastisk efter 25-års alderen. Derudover viser både danske og udenlandske undersøgelser, at forskellige mennesker har forskellige præferencer, som udover alder også er relateret til socio-økonomisk baggrund, familiestatus såvel som grundlæggende værdier og oplevelser af, hvad der er et godt sted at bo på forskellige tidspunkter i livet.

Flytteoverskud til mellemkommuner

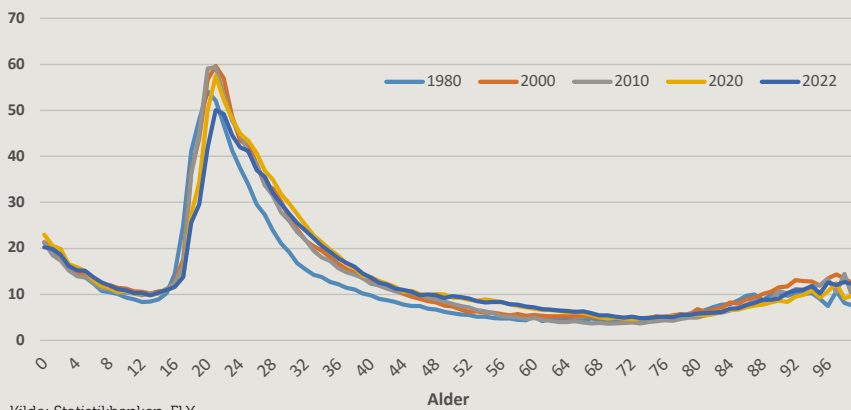
Der har gennem en længere årrække været stor opmærksomhed på fraflytning fra landområder i Danmark. Der har derimod været begrænset opmærksomhed på, at flytningernes retning har ændret sig over tid og bør ses i sammenhæng med væsentlige samfundsmæssige forandringer herunder økonomiske konjunkturer. Disse forandringer illustreres i figur 2, som viser nettoflytninger i Danmark fordelt på bykommuner, mellemkommuner, landkommuner og yderkommuner. Figuren er baseret på data fra Dan-

Tabel 1: Befolkningens fordeling efter bystørrelser, 1901-2022 (pct.).

	1901	1921	1940	1960	1970	1981	1990	2000	2010	2018	2022
Storkøbenhavn	20,2	21,4	25,9	28,4	27,6	26,1	25,8	20,5	21,5	22,7	23,0
Aarhus, Odense og Aalborg	5,3	6,0	7,5	8,8	8,7	8,2	8,7	9,2	9,3	9,8	10,0
Byer over 30.000 indb.	0,0	1,0	3,7	6,5	10,8	8,6	9,5	11,4	13,1	13,8	14,1
Byer med 5000 – 29999 indb.	8,5	14,4	15,9	14,4	14,4	18,9	17,4	19,9	19,9	20,1	20,0
Byer med 1000-4999 indb.	6,9	6,8	6,2	7,4	10,4	14,4	15,4	15,7	15,4	14,5	14,5
Landsby med 200-999 indb.	1,9	5,6	5,7	8,2	8,4	8,2	8,0	8,2	7,6	7,0	6,7
Landdistrikter med under 200 indb.	57,2	44,8	35,1	26,3	19,8	15,6	15,0	15,2	13,2	12,0	11,8
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Statistikbanken (BY2) og historisk materiale fra Danmarks Statistik Byopgørelsen.

Figur 1: Andel flytninger pr. årgang, 1980 til 2021.

Kilde: Statistikbanken, FLY.

marks Statistik og illustrerer nettobevægelser dvs. forskellen mellem til- og fraflytning, som i mange tilfælde er næsten lige store i antal.

Som det ses, var der et markant skift med befolkningvækst i bykommunerne og befolkningsstilbagegang i land- og yderkommuner i 2007/2008. Krisen i 2008 gav anledning til befolkningstab, virksomhedslukninger og usælgelige boliger i land- og yderkommuner, alt imens storbyerne slap næsten uberørt gennem krisen, og for Københavns og Århus' vedkommende oplevede en markant vækst. Men figuren viser tydeligt, hvordan nettoutflytningerne til bykommunerne toppede omkring 2012-2013; herefter mindskes dette klart, og parallelt hermed blev flytteunderskuddet i yder- og landkommuner stadig mindre. Denne udvikling blev forstærket i 2020 og fortsatte i 2021, hvor der var et markant flytteoverskud i mellemkommunerne og i nogen grad også i landkommunerne, hvilket var modsvaret af et tilsvarende markant flytteunderskud

i bykommunerne. Den seneste udvikling viser endnu et skift med flytteunderskud i mellemkommunerne, mens bykommunernes flytteunderskud blev formindsket. Figuren viser dog tydeligt, at Københavns Kommunes adskiller sig væsentligt fra de øvrige bykommuner, idet Københavns Kommune siden 2017 har haft større fraflytning end tilflytning med et stigende flytteunderskud siden 2019.

Forsimplede fortællinger om flyttemønstre

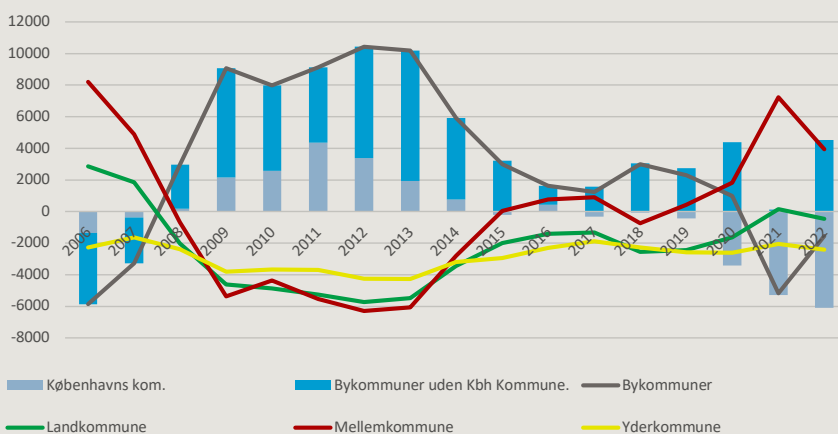
Enkeltstående undersøgelser af flyttebevægelser kombineret med historier om befolkningens prioritering af byens mangfoldighed og mange tilbud eller idylliserede beskrivelser af det gode liv og 'på landet flytninger' har givet anledning til forskellige, ofte forsimplede såvel som modstridende udlægninger af både omfang og retning for flyttebevægelserne og ikke mindst forskellige befolkningers flyttemotiver og bosætningspræferencer. Det drejer sig fx om antagelser som,

- 1) At især højtuddannede foretrækker at blive boende i byerne pga. jobmuligheder, netværk, byliv og kulturtilbud.
- 2) At begrænsede jobmuligheder, centralisering af kommunal service, utilstrækkelige transportmuligheder samt lokalisering af jobs i byerne, nødvendiggør fraflytning fra tyndt befolkede områder og tilflytning til de store byer.
- 3) At det overvejende er udsatte grupper, som flytter til land – og yderkommuner.
- 4) At de fleste ældre på landet gerne vil flytte, men er tvunget til at blive pga. manglende efterspørgsel og begrænsede muligheder ift. at sælge deres hus.
- 5) At flyttemotivet for indvandrene er arbejde og muligheden for at tjene penge, at de ikke har planer om varig bosætning i Danmark, men i stedet ønsker at vende tilbage til deres hjemland.

Disse og andre antagelser præger forståelsen af befolkningens flytteønsker og flyttemotiver, bolig- og bosætningspræferencer.

Der er store mængder af data for flyttebevægelsernes antal, mens viden om flyttemotiver og bosætningsønsker er begrænset, hvilket er baggrunden for vores undersøgelse og rapport, som udgives i sommeren 2023. Rapporten har titlen Myter og realiteter om flyttemotiver, bolig- og bosætningspræferencer og bidrager med viden om befolkningens bolig- og bosætningspræferencer samt motiver for at flytte til og bo i en stor eller mindre by, i en landsby eller i et landdistrikt. Vi har med andre ord undersøgt, hvem der flytter og hvorfor; hvad tiltrækker dem, der flytter – og hvad der afholder andre; og hvor forskellige befolkningsgrupper foretrækker at bo.

Figur 2: Nettoutflytninger i Danmark fordelt på kommunetyper, Københavns Kommune samt bykommuner undtaget Københavns Kommune 2006-2022.

Kilde: Statistikbanken.

Nye perspektiver på sted

Stedet findes alle steder. Udfordringen er, hvordan man begriber det i forskningen. Stedet kan være som et glat stykke sæbe, der glider ud af hænderne uanset, hvad man gør. Derfor har en gruppe forskere omkring den nye By&Plan-uddannelse på RUC sat sig for at undersøge stedsbegrebet med metodisk åbenhed. Håbet er, at det på sigt kan føre til en bog, de studerende og andre faggrupper kan bruge til at undersøge og forstå ethvert sted.

Af Keld Buciek, lektor på Roskilde Universitet

Interessen for steders betydning for samfundsudviklingen synes stigende. Såvel planlæggere i stat og kommune som forskere er optaget af, hvad der kendetegner steder, og hvordan steder kan udvikles økonomisk, socialt og kulturelt. Sådan har det været i en årrække. Men sted er ikke sådan lige at få styr på. Sted er som et stykke glat sæbe. Det virker som om, det er svært at definere, hvad et sted egentlig er. Man kan være til stede eller ikke, og det er både op til beskriveren og den person, der oplever stedet, om det er et egentligt sted. For nogle forfattere er stedet essentielt, mens det for andre ikke er noget særligt. Nogle mennesker ser steder som noget ontologisk, mens andre ser det mere som noget epistemologisk. Nogle mener, at stedet har en eksistentiel betydning, mens det for andre blot er en pause på en

rejse. Endnu andre bruger stedet som en måde at betragte verden på. Hvis man er til det franske, betragter man ofte stedet som et rum, mens man på engelsk typisk ser stedet som et konkret fysisk område.

Sted – ressourcer, magt, tilknytning og konflikt

En gruppe forskere fra miljøet omkring den nye By&Plan-uddannelse på RUC har på den baggrund sat sig for at belyse stedsbegrebet fra nye vinkler. Vinkler, der både nuancerer gældende stedsforståelser og udfordrer med helt nye og skæve perspektiver. Fra filosofien ved vi, at mennesket ikke bare eksisterer i verden, men aktivt påvirker og bliver påvirket af den. Vi er ikke passive i vores forhold til verden, men i stedet skaber vi den gennem erobring af territorier, opførelse af bygninger,

udnyttelse af ressourcer og ved at indrette vores boliger. På denne måde tilpasser og skaber vi steder, der passer til vores liv og behov, og det er på den måde, vi skaber en tilknytning til steder og tager vare på dem. Ofte kan dette føre til konflikter med dem, der allerede bebor området, eller dem der ønsker at dele området med os. Disse kampe kan nogle gange føre til tvungen flytning, forfølgelse eller endda udryddelse af mennesker. Derfor er kampen om stedet altid til stede (sic!), den er med andre ord en grundkonstant.

At forstå et sted

I mange nyere tilgange til stedsforskning har man derfor erkendt, at steder er komplekse, dynamiske og konstant foranderlige. Denne opfattelse udfordrer traditionelle tilgange til stedsforskning, som ofte har behandlet

steder som statiske og uforanderlige størrelser. Med en mere flydende og dynamisk forståelse af steder rejser sig imidlertid spørgsmålet om, hvordan man kan studere disse steder på en meningsfuld måde.

Brug metoder fra andre fagligheder

For forskerne har en måde at tackle dette spørgsmål på været at koble forskellige tilgange på en konstruktiv måde, herunder tilgange der retter sig mod såvel "stasis" som "forandring". Ved at kombinere forskellige metoder, der hver især er velegnede til at fange forskellige aspekter af steder, kan man få en mere nuanceret og dybdegående forståelse af et givent sted. For eksempel anvendes kvalitative metoder såsom dokumentstudier, interviews og observationer for at indsamle infor-

mation om stedets historie, kultur og sociale relationer. Samtidig bruges kvantitative metoder, såsom data-analyse, til at undersøge mere generelle tendenser og mønstre i stedets udvikling over tid. Fagligheder, der ikke tidligere har haft fokus på sted, bidrager også med nye metodiske vinkler, såsom litteraturstudier, postkoloniale studier mv.

Den participatoriske vinkel

En anden stigende anvendt metode har været at anvende en mere participatorisk tilgang til stedsforskning. Det vil sige at involvere de mennesker, der bebor og bruger stedet, i forskningsprocessen. Dette kan ske ved at inddrage lokale eksperter og informanter i forskningsdesignet eller ved at facilitere workshops og andre participatoriske metoder til at samle data

og generere ny viden om stedet. Ved at inddrage de mennesker, der er tæt knyttet til stedet, kan man få en mere nuanceret forståelse af de forskellige perspektiver, der eksisterer på stedet.

I det hele taget kræver en mere flydende og dynamisk forståelse af steder en metodisk åbenhed og fleksibilitet. Forskere må være villige til at eksperimentere med nye metoder og tilgange og konstant justere deres forskningsdesign for at imødekomme de udfordringer, der opstår i studiet af steder. Det har derfor også været vigtigt at overveje, hvordan man kan inddrage flere forskellige interessenter (borgere, planlæggere, virksomheder mm) i forskningsprocessen for at skabe en mere inkluderende og retfærdig tilgang til stedsforskning.

Foto: Forstads museet

Sæt
kryds i
kalenderen

6/11

Byhistorisk seminar

Vand og bosætning – potentiale og trussel

Vand er både livsnødvendigt og en trussel. Gennem tiden er urbanisering opstået på grund af adgang til ferskvand, for lidt ferskvand eller for meget saltvand har ført til forladte byer. Kombinationen af intensiveret urbanitet og klimaforandringerne har understreget, at det tidligere så nødvendige vand både er en trussel og et potentiale. På **Byplanhistorisk Seminar 2023** undersøges

urbaniseringens forhold til vand og klimaændringer i et kulturhistorisk perspektiv med fokus på håndteringen af de dilemmaer, der følger med udviklingen. Som vanligt består seminaret af en række indlæg. Der blandt andet behandler vandet ift. de historiske forudsætninger, naturgrundlaget og udviklingen af bysamfundene tilføjet et fagligt tværgående blik på vandet og byerne

med de udfordringer, der følger af vandets betydning som ferskvand, tiltrækning for bosætning og trusler ift. Der vil desuden være eksempler på, hvordan forskellige typer bysamfund arbejder med de aktuelle klimaudfordringer i kommunerne.

Byplanhistorisk Seminar
Mandag 6. november 2023,
Nationalmuseets festivalsal

Tak for tilslutningen!

Sætternissen var på spil i det nyeste nummer af Byplan Nyt, derfor var Kolding Kommune og Tønder Kommune smuttet ud af kortet og listen med bidragsydere.

Så hermed også en stor tak til Kolding Kommune, Tønder Kommune ... og selvfølgelig de mange andre kommuner, private og offentlige organisationer m.fl., der støtter vores arbejde i 2023.

Som altid er jeres støtte vigtig for vores fortsatte virke som en uafhængig institution, der formidler og udvikler viden, skaber netværk og sætter planlægningen til debat.

Tilskudsgivere i 2023

Private og offentlige organisationer

• Akademisk Arkitektforening • Arkitema, Urban • Arkitektskolen i Aarhus
 • BM Arkitekter ApS • Bark Rådgivning
 • BUILD, AAU • By og havn • CK&CO, HOB tm • Codex Advokater P/S • Container Living • Cowi A/S • Danske Regioner
 • Erhvervs- og vækstministeriet • Forbundet Arkitekter og Designere • Grandville
 • Hasløv og Kjærsgaard • Kommunernes Landsforening • Kuben Management • Køge Kyst P/S • LABLAND Architects Aps
 • LandSyd I/S • Lifa A/S • MELLEM ApS
 • Mølbak Landinspektører A/S • NIRAS Planlægning • NODO Arkitekter
 • Rambøll Management Consulting A/S
 • SBI • Schønher A/S • Skov og landskab, KU • Sweco Architects • Plan- og Landdistriktsstyrelsen • Trekantområdet Danmark • Urland • Aalborg Universitet, Institut for Planlægning

Regioner

• Region Nordjylland, Regional Udvikling

Kommuner

• Albertslund Kommune • Allerød Kommune
 • Assens Kommune • Ballerup Kommune
 • Billund Kommune • Bornholms Regionskommune • Brøndby Kommune
 • Dragør Kommune • Egedal Kommune
 • Esbjerg Kommune • Fanø Kommune
 • Faxe Kommune • Fredensborg Kommune
 • Fredericia Kommune • Frederiksberg Kommune
 • Frederikshavn Kommune
 • Frederikssund Kommune • Furesø Kommune
 • Faaborg-Midtfyn Kommune •

Gentofte Kommune • Gladsaxe Kommune
 • Glostrup Kommune • Greve Kommune
 • Gribskov Kommune • Guldborgsund Kommune
 • Haderslev Kommune • Hedested Kommune
 • Helsingør Kommune • Herlev Kommune
 • Herning Kommune • Hillerød Kommune
 • Hjørring Kommune • Holbæk Kommune
 • Holstebro Kommune • Horsens Kommune
 • Hvidovre Kommune • Høje-Taastrup Kommune
 • Hørsholm Kommune • Ikast-Brande Kommune
 • Ishøj Kommune • Kalundborg Kommune
 • Kolding Kommune • Københavns Kommune
 • Køge Kommune • Lejre Kommune
 • Lemvig Kommune • Lolland Kommune
 • Lyngby-Taarbæk Kommune • Middelfart Kommune
 • Morsø Kommune • Norddjurs Kommune
 • Nyborg Kommune • Næstved Kommune
 • Odder Kommune • Odense Kommune
 • Odsherred Kommune • Randers Kommune
 • Rebild Kommune • Ringkøbing-Skjern Kommune
 • Ringsted Kommune • Roskilde Kommune
 • Rudersdal Kommune • Rødovre Kommune
 • Silkeborg Kommune • Skanderborg Kommune
 • Skive Kommune • Slagelse Kommune
 • Solrød Kommune • Sorø Kommune
 • Stevn Kommune • Struer Kommune
 • Svendborg Kommune • Syddjurs Kommune
 • Sønderborg Kommune • Thisted Kommune
 • Tønder Kommune • Vallensbæk Kommune
 • Varde Kommune • Vejle Kommune
 • Vesthimmerlands Kommune • Viborg Kommune
 • Vordingborg Kommune • Ærø Kommune
 • Aabenraa Kommune • Aalborg Kommune
 • Aarhus Kommune

Tilskud med fordele

Som tilskudsgiver til Dansk Byplanlaboratorium støtter I vores arbejde og virksomhed.

Dansk Byplanlaboratorium tilbyder byplanfaglige kurser og arrangementer, deltager i udviklingsprojekter og formidler byplanlægningen via debatmøder, magasiner og hjemmesiden.

Tilskudsgivere til Dansk Byplanlaboratorium opnår en række særlige fordele.

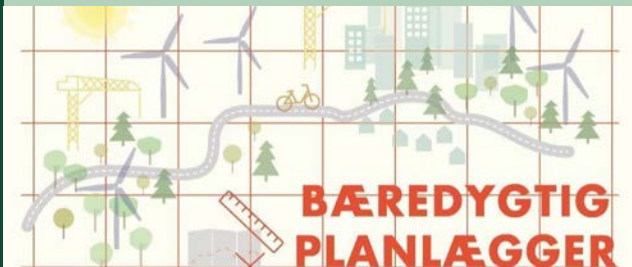
Se fordelene på www.byplanlab.dk.

dansk byplan
laboratorium

Kurser og konferencer – ses vi?

Økonomi

Har du et behov og ønske om at kunne stille flere krav til bæredygtighed i planlægningen?

Det får du på kurset:

- Opdateret planfaglig viden om bæredygtige tiltag og klima.
- Overblik over relevant og anvendelig jura i det samlede lovkompleks omkring planlægningen.
- Værktøjer til at arbejde med og gå i dialog om bæredygtighed i en tværfaglig, politisk hverdag i din kommune.

Tid og sted:

- 3 kursusdage, fordelt på 2 kursusgange i 2023
- 15. august 2023, Aarhus
- 20.-21. september 2023, Kolding

August 2023

September 2023

Kulturmiljøer og bygningsarv i planlægningen

Bygningsbevaring kan fx være en vej til bæredygtighed, klimamål og øget tilflytning.

Det får du på kurset:

- Et overordnet overblik over metoderne SAVE, Kultur-Miljø-Metoden, SAK og DIVE til kortlægning og screening af bevaringsværdier
- Indsigt i kulturmiljøer og bygningsarv som en integreret del af den fysiske planlægning
- Redskaber og metoder til at inddrage bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer i den kommunale planlægning, herunder udarbejdelsen af bevarende lokalplaner.
- Hvordan du kan gribe processen an enten som en overordnet strategi eller som led i konkrete projekter.

Tid og sted: 21.-22. november 2023 i Ribe

Oktober 2023

November 2023

Økonomi i byudviklingsprojekter

Kursus for kommunale ledere/fagchefer med ledelsesansvar, der arbejder med byudvikling og byudviklingsprojekter og servicerer politiske udvalg.

Det får du på kurset:

- Øget forståelse for forhandlingsituationen mellem myndighed og markedsaktører.
- Øget forståelse for de rationaler, der driver forskellige udviklertypers regnestykker.
- Erfaring med at opstille et projektøkonomisk regnestykke igennem konkrete cases.
- Diskussion, sparring og netværk omkring fagchefens rolle i byudviklingsprojekter i krydsfeltet mellem private udviklere, politikere og direktion.

Tid og sted: Efterår 23, København

Forstå kommunen når du byudvikler

Kursus for private aktører i byudviklingen, ejendomsudviklere, rådgivere, private arkitekter m.fl.

Det får du på kurset:

- Viden om, hvordan samarbejdet mellem private aktører og kommuner kan optimeres.
- Viden om, hvordan de kommunale plan- og beslutningsprocesser fungerer.
- Inspiration til, hvordan man som udvikler/rådgiver bedst kan forberede sig på dialog og samarbejde med kommunerne.
- Viden om hvilke forventninger man kan have til kommunernes planer og myndighedssagsbehandling.

Tid og sted: Efterår 23, København

Tilmelding på www.byplanlab.dk